

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**ANALÝZA VYBRANÝCH MORFOLOGICKÝCH JEVŮ ČEŠTINY
APLIKOVANÝCH V PRAXI S ODLIŠNÝM MATEŘSKÝM
JAZYKEM**

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Martin Janečka, Ph.D.

Autor práce: Ondřej Boštička

Studijní obor: Bohemistika

Ročník: 3.

2017

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponenta práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 16. dubna 2017

.....
Ondřej Boštička

Poděkování

Rád bych poděkoval svému vedoucímu bakalářské práce Mgr. et Mgr. Martinu Janečkovi, Ph.D., za odborné vedení mé práce, věcné připomínky a konzultace.

Poděkování dále patří Mgr. Michale Kutlákové, Ph.D., a sice za vhled do problematiky oboru čeština jako cizí jazyk. V neposlední řadě děkuji také Mgr. Petře Poukarové za odbornou konzultaci ohledně Českého národního korpusu.

Anotace

Cílem bakalářské práce je primárně analýza výkladu zkoumaných morfologických jevů češtiny z hlediska toho, jak jsou prezentovány ve vybraných učebnicích pro nerodilé mluvčí. V sekundární rovině je pohlíženo na využití týchž znalostí, jež jsou realizovány v praxi, a to na základě adaptované české prózy a studentských slohových prací. Tímto chceme poukázat na vzájemnou provázanost teoretických poznatků paralelně s praktickým využitím.

Teoretická část je věnována vymezení terminologie používané v bakalářské práci, část praktická je soustředěna na průzkum výkladu vymezených morfologických jevů ve vybraných učebnicích se závěrečným shrnutím. Dále je pozornost zaměřena na aplikaci poznatků v praxi.

Annotation

The bachelor thesis aims to analyse interpretation of examined Czech morphological phenomena as they are presented in selected textbooks by non-native speakers of Czech. Secondly, we focus on the use of these morphological phenomena implemented in practice as we can observe it in adapted Czech prose and students' essays. We want to highlight the mutual connection between theoretical knowledge and its practical use.

The theoretical part of the thesis is dedicated to a scope of principal orientation in the bachelor thesis. The practical part focuses on the interpretation of the selected morphological phenomena in chosen textbooks including the closing summary we also deal with. The application of this knowledge in practice.

Obsah

Úvod	8
A) TEORETICKÁ ČÁST	
1 Uvedení do problematiky	9
1.1 Vymezení názvu práce.....	9
1.2 Specifikace termínu <i>odlišný mateřský jazyk (OMJ)</i>	9
2 Prezentace učebnic češtiny pro nerodilé mluvčí	13
2.1 Termín <i>učební pomůcka</i>	13
2.2 Rozhodující faktory pro volbu učebnic u nerodilých mluvčích	13
2.3 Vybrané učebnice pro analýzu.....	15
3 Beletrie ve výuce češtiny jako cizího jazyka	17
3.1 Pohádky (adaptovaná česká próza).....	18
4 Základní informace o Českém národním korpusu	19
4.1 Vymezení termínu <i>korpus</i>	19
4.2 Český národní korpus a jeho využití.....	19
4.3 Žákovský korpus CzeSL-SGT	21
5 Výběr zkoumaných morfologických jevů	22
5.1 Jmenný rod (genus).....	22
5.2 Stupňování adjektiv (komparace)	23
5.3 Slovesný vid (aspekt).....	24
B) PRAKTICKÁ ČÁST	
6 Obsahová část vybraných učebnic	26
6.1 Jazyková úroveň A1	26
6.1.1 Basic Czech I.....	26
6.1.2 Česky, prosím Start	27
6.1.3 Česky, prosím I	28
6.1.4 Čeština expres 1	29
6.1.5 New Czech Step by Step.....	29
6.2 Jazyková úroveň A2.....	30
6.2.1 Basic Czech II	30
6.2.2 Česky, prosím II.....	31
6.2.3 Čeština expres 3	31
7 Zkoumání vymezených morfologických jevů ve vybraných učebnicích.....	33
7.1 Jmenný rod (genus).....	33
7.1.1 Basic Czech I.....	33
7.1.2 Česky, prosím Start	34

7.1.3	Česky, prosím I	35
7.1.4	Čeština expres 1	35
7.1.5	New Czech Step by Step.....	37
7.1.6	Shrnutí.....	39
7.2	Stupňování adjektiv (komparace)	40
7.2.1	Basic Czech II	40
7.2.2	Česky, prosím II.....	42
7.2.3	Čeština expres 3	44
7.2.4	New Czech Step by Step.....	45
7.2.5	Shrnutí.....	47
7.3	Slovesný vid (aspekt).....	48
7.3.1	Basic Czech II	48
7.3.2	Česky, prosím II.....	49
7.3.3	Čeština expres 3	52
7.3.4	New Czech Step by Step.....	54
7.3.5	Shrnutí.....	57
8	Využití vymezených morfologických jevů ve vybraných učebnicích v praxi.....	59
8.1	Pohádky (adaptovaná česká próza).....	59
8.2	Žákovský korpus CzeSL-SGT a jeho využití	60
	Závěr	63
	Seznam použitých symbolů a zkratek.....	68
	Použitá literatura a zdroje	69
	PŘÍLOHY	
	Čeština jako kulturní fenomén v integraci cizinců	71
	Použitá literatura a zdroje	77

Úvod

Inspirací pro naši práci byla publikace *Komunikační přístup a učebnice češtiny pro nerodilé mluvčí* (Valková, 2014), na základě níž jsme usoudili diferencovat bakalářskou práci na část teoretickou a část praktickou.

Teoretická část první kapitoly je věnována vymezení názvu práce, dále specifikaci termínu *odlišný mateřský jazyk* a jeho příbuzným termínům. Ve druhé kapitole vysvětlujeme termín *učební pomůcka* a blíže určujeme jeho význam, v dalším pořadí zmiňujeme rozhodující faktory pro volbu učebnic u nerodilých mluvčích a záhy vysvětlujeme způsob výběru učebnic, jež jsou primárním zdrojem této práce. Vedle učebnic stavíme adaptovanou českou prózu, a sice *Pohádky* (Holá, 2013), jež pojmáme jako sekundární zdroj informací a stejně tak slohové práce studentů dostupné z žákovského korpusu CzeSL-SGT. Vzápětí uvádíme termín *korpus* ve spojení s Českým národním korpusem a v další podkapitole se zaměřujeme na jeho využití. Teoretickou část završujeme výběrem zkoumaných morfologických jevů (jmenný rod, stupňování adjektiv, slovesný vid) v učebnicích češtiny určených nerodilým mluvčím, které prezentujeme podle vybraných gramatických příruček češtiny – *Příruční mluvnice češtiny* (Kol. autorů, 2008), *Stručné mluvnice české* (Havránek – Jedlička, 2002) a *Češtiny cizího jazyka* (Poldauf – Šprunk, 1968).

Praktická část je započata obsahovou prezentací vybraných učebnic a jejich celkovou koncepcí na základě jazykových referenčních úrovní A1 a A2. Základním těžištěm naší práce je prezentace vymezených morfologických jevů ve vybraných učebnicích včetně dílčího shrnutí, na něž navazuje souhrnná analýza obsažená v závěrečné části práce. V konečné fázi se zamýšlíme nad praktickým využitím vymezených morfologických jevů s odkazem na cvičení z knihy *Pohádky* od L. Holé a studentské slohové práce.

Do přílohy jsme začlenili kapitolu „Čeština jako kulturní fenomén v integraci cizinců“, která se týká vztahu společenství jazyka a lidí. V jejích dílčích podkapitolách se zmiňujeme o historii češtiny jako druhého jazyka, motivaci cizinců učit se češtinu. Právě výzkumné šetření od Milady Öbrink Hobzové, která se zabývala otázkou, jaká je hlavní motivace cizinců učit se ČCJ, nám posloužilo jako důležitý doklad. Jako poslední zmínku uvádíme druhy pobytů pro cizince na území ČR.

A) TEORETICKÁ ČÁST

1 Uvedení do problematiky

Úvodní kapitolu, v níž se záměrně věnujeme jednak samotnému vymezení názvu práce a jednak správnému pochopení termínu *odlišný mateřský jazyk* (OJM), pokládáme za nutnou k nastínění problematiky námi pozorované oblasti.

1.1 Vymezení názvu práce

Z názvu práce je patrné, že se budeme zabývat jistou analýzou, již omezíme na tři zkoumané morfologické jevy (jmenný rod, stupňování adjektiv, slovesný vid) vztahující se k českému jazyku. Především nás bude zajímat jejich výklad ve vybraných učebnicích češtiny pro nerodilé mluvčí¹ na základě námi stanovených kritérií, o nichž se zmíníme podrobněji v podkapitole 2.3 „Vybrané učebnice pro analýzu“. Způsob jejich prezentace posléze budeme konfrontovat s adaptovanou českou prózou, konkrétně s knihou *Pohádky* od L. Holé, a vzápětí provedeme komparaci s korpusovými daty, jež se zaměří na tytéž zkoumané morfologické jevy. V závěru práce shrneme celkové výsledky analýzy a doplníme je o komentář.

1.2 Specifikace termínu *odlišný mateřský jazyk* (OMJ)

Zastáváme názor, že terminologická rozrůzněnost pojmenování pro češtinu, kterou se nerodilý mluvčí začíná učit, narostla v poslední době do takových rozměrů, že se pro ni vžilo hned několik názvů. Jmenujme například tyto nejběžněji užívané termíny, které se objevují v odborných publikacích: *čeština jako druhý jazyk*, *čeština jako cizí jazyk*, *čeština jako cílový jazyk*, *čeština pro nerodilé mluvčí*, *čeština pro cizince* nebo *čeština s odlišným mateřským jazykem*.

Z našeho pohledu působí toto pojmenování češtiny jakožto jazyka nemateřského příliš nesourodě a zanechává tak negativní dopad po stránce odborné. S tím se musí vyrovnat především zájemci, kteří se zabývají danou problematikou.² Nezasťiráme,

¹ V naší bakalářské práci budeme hovořit o cizincích jako o *nerodilých mluvčích*, neboť tento pojem pokládáme za bezpříznakový na rozdíl od pojmu *cizinec*. Také se přikláníme k názoru J. Valkové, že pojem *cizinec* náleží spíše demografickému nebo politologickému vymezení než lingvistickému. V příloze „Čeština jako kulturní fenomén v integraci cizinců“, která zohledňuje aspekt demografický a politologický, však užíváme s ohledem na tuto skutečnost účelově pojem *cizinec*.

² Na Metodickém portálu RVP.CZ, jehož náplní je podpora učitelů navzájem se informovat o svých profesních zkušenostech, vyvstala otázka ohledně užívaných pojmů ve vzdělávání žáků s odlišným

že s přesným vymezením nemají potíže samotní studenti, tedy ti, kteří si začínají osvojovat základy češtiny nebo se už česky učí. Také my se k této skupině přidáváme, jelikož nejsme schopni jednoznačně určit, který termín by mohl nejlépe vystihovat naši problematiku. Pokládáme však za důležité se s touto nejasností vypořádat a pokusíme se najít potřebné rozřešení, které by nejlépe opodstatnilo, proč jsme se rozhodli užít právě termín *odlišný mateřský jazyk*.

Jak už jsme zmínili v úvodu kapitoly, přesné vymezení termínu se bezprostředně odvíjí od zájemců o češtinu, kteří si chtějí rozšířit jazykové obzory o další jazyk, tedy jiný než mateřský. Co se obecně rozumí pod pojmem *mateřský jazyk* a jazyk jiný než mateřský, podle našeho mínění uspokojivě vysvětluje J. Valková: „Termínem ‚první jazyk‘ a ‚mateřský jazyk‘ rozumíme rodný jazyk uživatele. O jakémkoli dalším jazyku, který není ‚prvým‘ jazykem uživatele, hovoříme jako o ‚druhém jazyku‘“ (Valková, 2014, s. 9). Jakou roli zaujímá mateřský jazyk v běžném životě, dokládá názorně webový portál Inkluzivní škola³: „Pro Čechy je čeština jazyk mateřský. Jeho znalost získáváme přirozeně, postupně, nápodobou, je to jazyk, kterým mluví naše okolí. Potřebovali jsme na to čas, hodně času, než jsme se naučili dostatečně česky, abychom se domluvili ve všech situacích, které nás potkávají.“⁴ Pro úplnost dodejme, že u pojmu *mateřský jazyk* se také potýkáme s nejednoznačným pojmoslovím. Tentýž pojem nese další synonymní označení jako kupříkladu *východní jazyk*, *první jazykový kód* (L1) nebo pro mnohé známý *rodný jazyk*.⁵

Shrneme-li výše uvedené, nabízí se nám dvě možnosti pro označení jazyka – *první* a *druhý jazyk*. Zatímco prvním jazykem chápeme označení pro jazyk mateřský (rodný), s nímž se každý jedinec ztotožňuje v raném dětství prostřednictvím své matky a blízkého okolí, druhým jazykem pak označujeme ostatní jazyky, které jedinci nejsou vlastní a které si osvojuje navíc z vlastního zájmu, někdy i z donucení. Ten nabývá různých podob. Obecně lze usuzovat, že cizí jazyk (též druhý jazyk) se učíme zpravidla proto, abychom mohli komunikovat s okolním světem. S tím souvisí praktické využití cizího jazyka, a to

mateřským jazykem. Samotné autorky článku „Není čeština jako čeština aneb Jak se to má s pojmy ve vzdělávání žáků s OMJ“ apelují na návrh sjednotit odborné pojmosloví.

Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/>. [cit. 10-21-2016].

³ Více o webovém portálu Inkluzivní školy v poznámce pod čarou 22.

⁴ Dostupné z: <http://www.inkluzivniskola.cz/cestina-jazyk-komunikace/cestina-jako-druhy-jazyk-cjdj>. [cit. 10-21-2016].

⁵ Tamtéž. [cit. 10-21-2016].

zejména při cestování, studiu, práci v zahraničí⁶ či v nadnárodních společnostech.⁷ Častým hlediskem bývá i aspekt sociální, k němuž řadíme žáky migrantských rodin s českým státním občanstvím či děti krajanů navracející se zpět do ČR po dlouhodobých zahraničních pobytech.⁸

Pojem *čeština jako cizí jazyk* (ČCJ) v sobě skrývá dvojí vysvětlení – lze jej jednak chápat „jako studium češtiny v prostředí, kde čeština není běžným prostředkem komunikace (stejně jako studium angličtiny v českém prostředí), a jednak jako odbornou přípravu českých mluvčích pro výuku češtiny jako cílového jazyka.“⁹ Naproti tomu *čeština pro cizince* (ČC) je předmět studovaný na vysoké škole, jehož cílem je podat češtinu těm studentům, kteří nepřišli s češtinou do styku a mají potřebu jí porozumět.¹⁰

Po vyjasnění si nesourodých pojmenování se nyní můžeme vrátit k předem nastíněnému pojmu *odlišný mateřský jazyk* (OJM). Onen pojem zaujímá postavení spjaté se školním vzděláváním, vztahuje se tedy k žákům a k studentům. Dokladem toho je svědectví, že pojem OJM nahradil dříve užívaný termín *žák-cizinec* či *žák cizí státní příslušností* deklarovaný školským zákonem dle §20, prováděcích předpisů.¹¹ Formálně se pojem užívá ve spojení *žáci a děti s odlišným mateřským jazykem* (OJM), učící se češtinu v českých školách, a sice vzhledem k návaznosti dalšího studia, později budoucího povolání. Kromě toho jim je umožněno orientovat se v českém prostředí.¹² S tím souvisí náš záměr užití pojmu OJM, který se promítá ve zmiňovaném názvu naší práce. Ještě blíže specifikuje tento pojem následující tvrzení: „Pro uživatele češtiny s odlišným mateřským jazykem v českém prostředí však čeština přestává představovat ‚běžný‘ cizí jazyk, ale stává se jejich významným komunikačním prostředkem, ‚druhou mateřštinou‘, plní roli tzv. druhého jazyka.“¹³

V souvislosti s výše uvedenými termíny jsme se proto rozhodli použít pojem *odlišný mateřský jazyk* s ohledem na materiálový zdroj, který se skládá z učebnic pro nerodilé mluvčí, dále z adaptované české prózy (kniha pohádek) a ze žakovského

⁶ Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/>. [cit. 10-21-2016].

⁷ Nadnárodní společnosti neboli nadnárodní korporace jsou firmy, jež rozvíjejí ekonomické aktivity ve více než jedné vybrané zemi. Například firma, která má sídlo v ČR, může mít několik svých dceřiných společností v zahraničí.

⁸ Tamtéž. [cit. 10-21-2016].

⁹ Dostupné z: <http://www.inkluzivniskola.cz/cestina-jazyk-komunikace/cestina-jako-druhy-jazyk-cjdj>. [cit. 10-21-2016].

¹⁰ Tamtéž. [cit. 10-21-2016].

¹¹ Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/>. [cit. 10-21-2016].

¹² Tamtéž. [cit. 10-21-2016].

¹³ Dostupné z: <http://www.inkluzivniskola.cz/cestina-jazyk-komunikace/cestina-jako-druhy-jazyk-cjdj>. [cit. 10-21-2016].

korpusu CzeSL-SGT, v němž jsou uchovány záznamy písemných prací studentů. Ze záznamů slohových prací je patrné, že studenti vnímají češtinu jako jejich druhý jazyk. Naše stanovisko koresponduje i s výběrem cílové skupiny, kterou představují studenti věkové kategorie 16–26 let.

Na závěr této podkapitoly se nabízí možnost ujasnit si, v čem se liší předmět český jazyk, jenž známe ze školního prostředí, oproti češtině, již se učí nerodilí mluvčí. S nadsázkou lze usuzovat, že obě cílové skupiny se učí stejný jazykový kód, tj. češtinu. Nicméně rodilí mluvčí (v našem případě Češi) se učí primárně o jazyku, o jeho (ne)spisovné podobě, gramatických zvláštěnostech a vůbec o celkové stavbě jazyka a o pravidlech jeho fungování, zatímco nerodilí mluvčí se učí jazyk v pravém slova smyslu, považují ho za ustálený systém pravidel a znaků, pro něž hledají pochopení.¹⁴

¹⁴ Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz>. [cit. 10-21-2016].

2 Prezentace učebnic češtiny pro nerodilé mluvčí

2.1 Termín *učební pomůcka*

Termín *učební pomůcka* je relativně srozumitelné slovní spojení. Na první pohled si pod ním dokážeme představit cosi konkrétního, např. učebnici, mapu, kalkulačku, preparát či nástroj pro hudební výchovu. Zvláště chceme poukázat na první uvedené slovo, a to učebnici.

Důvodem k pozastavení se nad daným slovem není jeho věcný význam, nýbrž jeho definice. Co vlastně označuje slovo učebnice? Jednoduše bychom řekli, že učebnice je učební pomůcka, lépe řečeno kniha, sloužící k učení. S touto odpovědí se plně neztotožňuje vymezení definované Odborem financování a rozvojových nástrojů při Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT). Ten totiž nepokládá učebnici za učební pomůcku: „Učebními pomůckami jsou předměty, jejich soubory nebo části, případně programové vybavení, které přispívají jako zdroje informací k vytváření, prohlubování a obohacování představ žáků. Učebními pomůckami jsou tedy věci používané při vyučování, které ale nemají povahu učebnic (nebo učebních textů) ani školních potřeb.“¹⁵ Pro úplnost dodejme důležitý fakt k tomuto stanovisku: „Základní vymezení učebních pomůcek lze tedy považovat jejich vlastnictví právnickou osobou vykonávající činnost školy.“¹⁶

Z toho vyplývá, že učebnice je učebním materiálem, nikoli učební pomůckou. Doklad správného rozumění onomu termínu nám dostatečně poskytuje článek „Co je to vlastně učebnice?“ přímo od učebnicového nakladatelství Fraus. To pojímá učebnici jako „komplexní jazykový materiál“, nikoli jako učební pomůcku.¹⁷ Po tomto adekvátním vymezení můžeme s tímto termínem patřičně operovat a uvést jej v platnost.

2.2 Rozhodující faktory pro volbu učebnic u nerodilých mluvčích

V současné době existuje na trhu internetových knihkupců a v síti kamenných knihkupectví po celé ČR nespočet různých učebnic češtiny pro nerodilé mluvčí, jejichž součástí bývá zpravidla i pracovní sešit a CD s poslechovými nahrávkami, ovšem ne vždy tomu tak musí být. Vedle toho vznikají speciální skripta pro interní potřebu učitelů

¹⁵ Dostupné z: <http://www.msmt.cz/charakteristika-pojmu-ucebni-pomucky>. [cit. 2016-09-19].

¹⁶ Tamtéž. [cit. 2016-09-19].

¹⁷ Dostupné z: <https://www.fraus.cz/cs/o-nas/napsali-o-nas/co-je-to-vlastne-ucebnice-10393>. [cit. 2016-09-19].

zahraničních studentů na vysokých školách, kteří přijeli studovat pouze na jeden semestr, a potřebují se za poměrně krátkou dobu naučit alespoň základy české gramatiky. Dále se na trhu nabízí i řada odborných příruček a publikací, které se věnují této problematice. Výuku pak doplňují nejrůznější naučné hry (pexeso, motanice, papírové skládačky) a didaktické pomůcky, k nimž patří například obrazové materiály, mapy, poslechové nahrávky aj. V neposlední řadě přichází na trh zjednodušená beletrie určená zvláště nerodilým mluvčím, pomocí níž si snáze rozšíří svou lexikální zásobu (více o tomto tématu v další kapitole 3 „Beletrie ve výuce češtiny jako cizího jazyka“).

Učebnice pro nerodilé mluvčí jsou relativně odstupňovány podle platného „Společného evropského referenčního rámce pro jazyky“ (SERR),¹⁸ jímž se řídí většina jazykových kurzů pro cizince.¹⁹ Dalším dělítkem může být cílová skupina, tedy zda se jedná o děti a žáky, nebo dospělé. Každé cílové skupině je totiž doporučen odlišný typ učebnic. Jinou klasifikací může být celková koncepce, funkčnost, jestli jsou učebnice dostatečně zaměřeny na výklad nové gramatiky a v návaznosti na její procvičování, jestli je uvedeno přiměřené množství příkladů, jestli svým rozsahem dostatečně odpovídají tematické osnově atd. Také může být rozhodujícím činitelem její vizuální podoba – jak se nám líbí/nelíbí, názornost, ilustrace obrázků, počet stran apod. Podstatným faktorem, který nacházíme, jsou také recenze, doporučení ze strany odborných periodik, např. *Sborník asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka* (AUČCJ) nebo internetových diskuzí, jazykových škol, učitelů zabývajících se výukou češtiny jako cizího jazyka. K tomu se pochopitelně vztahuje i dobré jméno autora. Celkem vzato většina učitelů sáhne raději po učebnicích od ověřené autorky L. Holé²⁰ – její učebnice používá více než polovina učitelů ČCJ. Od toho se mimochodem odvíjí také jejich dostupnost, jelikož ne každá učebnice je všude volně dostupná (menší kamenné obchody s knihami, knihovny), byť jsme zmínili, že na trhu lze nalézt množství titulů.

Uveďme, že názory na učebnice se obecně ve výuce cizích jazyků mohou značně lišit. Jedna skupina učitelů je zkrátka upřednostňuje, druhá je naopak odsuzuje a místo

¹⁸ Více o referenčních úrovních pro češtinu jako cizí jazyk dostupné také na www.msmt.cz. [cit. 2016-09-19].

¹⁹ Zde je pojem *cizinec* užit namísto, a sice v souladu s ustáleným slovním spojením *jazykové kurzy pro cizince*.

²⁰ L. Holá se intenzivně věnuje výuce češtiny jako cizího jazyka již od roku 1994. Je autorkou několika učebnic, např. *Czech Step by Step*, *New Czech Step/Tschechisch Schritt fur Schritt*, a spoluautorkou učebnic *Česky krok za krokem 2*, *Čeština expres*, výukového materiálu *Česká gramatika v kostce* a řady článků zabývajících se metodikou výuky. Kromě zmíněného vydává i řadu adaptovaných publikací k výuce češtiny pro nerodilé mluvčí.

Dostupné z: <http://www.czechstepbystep.cz/publikace/publikace.html>. [cit. 2016-09-19].

nich preferuje materiály vlastní. Jakou hrají roli učebnice ve výuce cizích jazyků? Touto otázkou se u nás zabývají autoři E. Hájková, R. Choděra, J. Průcha nebo Z. Sikorová, v zahraničí například J. Harmer. Přímou na učebnice pro učitele češtiny, jež jsou určeny nerodilým mluvčím, se soustředí M. Hádková a M. Hrdlička (AUČCJ 2010, 2010, s. 95).

Harmer je například toho názoru, že správná učebnice musí splňovat tato tři kritéria: 1. být přiměřená potřebám, zájmům a schopnostem studentů;

2. vyhovovat vyučujícím;

3. splňovat požadavky obsahu a cíle vzdělávání (kurikulum).

Dále podotýká, že výběr té nejvhodnější učebnice by měl vždy neodmyslitelně vycházet ze čtyř požadavků, jimiž jsou: **analýza, pilotování, konzultace** a **shromáždění názorů**. V analýze klade důraz na tržní nabídku, cenu, dostupnost, design, metodologii, učební plán, výběr témat, prezentování stereotypů a také na manuál pro učitele. Velká pozornost by měla směřovat k pilotování. Právě ve výuce se poodhalí funkčnost učebnice – nejenže ukáže své plusové hodnoty, ale ukáže i své stinné stránky. K posouzení té či oné učebnice je třeba vyvolat diskusi s ostatními kolegy, kteří mají jistě už nějaké zkušenosti, jak v oboru, tak s podobnými učebnicemi (tamtéž, s. 95–96).

2.3 Vybrané učebnice pro analýzu

Naším stěžejním úkolem bude pojednat o učebnicích češtiny určených nerodilým mluvčím. Domníváme se, že pro naši analýzu morfologických jevů bude naprosto postačující, když se omezíme pouze na čtyři nejběžněji používané učebnice, resp. učebnicové řady, které jsou snadno dostupné, jelikož jak už jsme uvedli výše, dnes se můžeme na trhu setkat s nepřehledným množstvím učebnic věnovaných výuce češtiny jako cizího jazyka, které nemusí být vždy přístupné u knižních prodejců. I dostupnost učebnic byl jeden z důvodů naší volby. Podrobně k nim v následujících odstavcích.

Pokusme se ozřejmit, proč jsme si vybrali k analýze gramatických jevů právě učebnice: *Basic Czech I; Basic Czech II; Český, prosím Start; Český, prosím I; Český, prosím II; Čeština expres 1; Čeština expres 3; New Czech Step by Step* ze čtyř učebnicových řad – *Basic Czech; Český, prosím; Čeština expres; New Czech Step by Step*. Uvedené učebnice jsme si vybrali k analýze na základě námi stanovených pěti kritérií. Tím prvním byl „Společný evropský referenční rámec“ (SERR) A1 a A2 od začátečníků

po mírně pokročilé,²¹ druhým kritériem bylo vydání učebnic od roku 2000, třetím kritériem byla dostupnost používaných učebnic, čtvrtým kritériem bylo doporučení ze strany webového portálu Inkluzivní škola²² a pátým kritériem bylo hledisko související se žakovským korpusem CzeSL-SGT, přesněji řečeno provázanost vždy s konkrétním autorem písemné práce, který se učil češtinu prostřednictvím jedné z námi vybraných učebnic. I když údaje o autorovi textu v žakovském korpusu CzeSL-SGT nabízí pouze dvě námi vybrané učebnice, tj. *Basic Czech I (BC)* a *New Czech Step by Step (NCSS)*, zbylé učebnice jsme přiřadili k analýze z toho důvodu, že se jedná o poměrně známé a dostupné učebnice ve výuce češtiny pro nerodilé mluvčí.

Závěrem zmiňme, že naší vyhraněnou skupinou jsou studenti ve věku 16–26 let, kteří jsou bráni jako dospělí s ohledem na svůj věk a kteří nedisponují znalostmi českého jazyka, jedná se tedy primárně o úplné začátečníky, což je další aspekt, jenž nás vedl k vhodnému výběru učebnic.

²¹ SERR byl důvodem toho, že v praktické části jsme klasifikovali vybrané učebnice podle jazykových úrovní A1 a A2 s ohledem ke zkoumaným morfologickým jevům. Z toho vyplývá, že se učebnicový zdroj navýšil o dvojnásobek oproti původnímu záměru.

²² Hlavní náplní webového portálu Inkluzivní škola je poskytovat informace o začleňování žáků a vůbec nerodilých mluvčích do českého vzdělávacího systému. Je určen zejména pro ty, kteří se podílejí na jejich začleňování.

Dostupné z: <http://www.inkluzivniskola.cz/cestina-jazyk-komunikace/cestina-jako-druhy-jazyk-cjdj>. [cit. 2016-09-29].

3 Beletrie ve výuce češtiny jako cizího jazyka

Kromě již zmiňovaných učebnic ve výuce češtiny jako cizího jazyka (totéž platí obecně pro všechny cizí jazyky), jež jsou tradičně pojímány jako primární zdroj informací, platí, že do procesu výuky ČCJ lze zapojit i beletrii, tj. sekundární zdroj informací. Ta má funkci jakéhosi doplnění výuky, upevnění dosažených znalostí, rozšíření lexikální zásoby, procvičení obtížnější gramatiky atp. Obecně vzato hlavním úkolem beletrie by měl být nácvik správného čtení. Náplň beletrie ovšem závisí na každém subjektu, poněvadž ne všichni nerodilí mluvčí potřebují například zdokonalit složku správného čtení. K čemu může taková beletrie více posloužit, demonstruje názorněji následující výčet (Tab. 1), jež sestavila P. Pazderová:

<ul style="list-style-type: none">• Procvičování výslovnosti, intonace;	<ul style="list-style-type: none">• intenzivní práce se souvislým textem;
<ul style="list-style-type: none">• globální porozumění textu;	<ul style="list-style-type: none">• vyhledávání detailních informací;
<ul style="list-style-type: none">• práce se slovníkem;	<ul style="list-style-type: none">• usuzování na význam slov;
<ul style="list-style-type: none">• rozšiřování slovní zásoby;	<ul style="list-style-type: none">• proniknutí do větných struktur;
<ul style="list-style-type: none">• procvičování všech jazykových dovedností;	<ul style="list-style-type: none">• zlepšení vyjadřovacích schopností žáků;
<ul style="list-style-type: none">• podněty k diskuzím;	<ul style="list-style-type: none">• reálie, jazyk, literatura.

Tab. 1: Využití beletrie ve výuce ČCJ

Opět by mělo být pamatováno na stanovená kritéria jako při vhodném výběru učebnic. Z nich lze pokládat za důležité například rozsah knihy, věrohodnost autora, obsahovou a jazykovou přiměřenost věku a dovednosti studentů, ale také spolupodílení studentů na vyhledávání vhodné knihy (AUČCJ 2003–2005, 2005, s. 145).

Na trhu se nejvíce prosadila beletrie z edice Adaptované české prózy,²³ která přináší hned několik titulů podle jazykové úrovně: *Pohádky* (A2), *Pražské legendy* (A2), *Staré pověsti české a moravské* (B1), *Povídky malostranské* (B1), *První lásky a jiné povídky* (B1) a *Košík plný milenců a jiné povídky* (B2).²⁴ Většinu z nich adaptovala již

²³ Obecně adaptace české prózy znamená, že konkrétní dílo je upraveno po formální a obsahové stránce. V praxi jde o to, že dílo je zkráceno a oprostěno od složitých větných struktur a poměrně omezeno na základní znalost slov.

²⁴ Dostupné z: http://www.czechstepbystep.cz/publikace/publikace_pohadky.html. [cit. 2016-11-07].

zmiňovaná L. Holá, avšak poslední dvě uvedené knihy adaptovaly S. Převrátilová a P. Bulejčíková. Více informací k ostatním titulům (nejen z edice Adaptované české prózy), které jsou k sehnání na českém trhu, lze nalézt na www.inkluzivniskola.cz v sekci Adaptovaná četba.²⁵

3.1 Pohádky (adaptovaná česká próza)

Knižní titul *Pohádky* (Holá, 2013) obsahuje celkem dvanáct z nejznámějších českých pohádek: *O veliké řepě*, *O kohoutkovi a slepičce*, *Tři prasátka*, *Červená Karkulka*,²⁶ *Hrnečku, vař!*, *O perníkové chaloupce*, *Popelka*, *Sněhurka a sedm trpaslíků*, *Hloupý Honza*, *Šípková Růženka*, *Princ Bajaja*, *Dvanáct měsíčků*. Každou pohádku názorně doplňuje ilustrace. Pohádky jsou učeny nejen dětem, nýbrž i dospělým nerodilým mluvčím češtiny, a sice s ohledem na funkci beletrie (viz výčet P. Pazderové na předchozí straně). K pohádkám se dále vztahují jednotlivá cvičení, jež jsou tematicky zaměřena jednak na porozumění textu a jednak na procvičení gramatických jevů a jež odpovídají předepsané znalosti jazykové úrovně A2. Vesměs se jedná o morfologické jevy (osoba, pád, rod, komparace adjektiv,²⁷ préteritum, slovesný vid, infinitiv, variantnost pronomin *ji/jí*, *si/se*, *který/která/které* a prepozice), dále se jedná o antonyma, deminutiva, lexikální zásobu a sémantiku slov.²⁸

K dispozici je možné použít i abecední slovníček, který uvádí české slovo v anglickém, německém a ruském překladu, a mimoto barevně odlišuje jmenný rod (genus). Červeně označuje substantiva rodu ženského (feminina), modře substantiva rodu mužského (maskulina)²⁹ a zeleně substantiva rodu středního (neutra). Celou knihu uzavírá klíč, jenž nabízí k jednotlivým cvičením správné odpovědi. Pro studenta je to velký pomocník, poněvadž má ihned zpětnou kontrolu k vypracovaným dílčím úlohám. Součástí knihy je rovněž kompaktní disk, na němž jsou nahrány jednotlivé pohádky.³⁰

²⁵ Dostupné z: <http://www.inkluzivniskola.cz/content/adaptovana-cetba>. [cit. 2016-11-07].

²⁶ Ačkoli v názvu pohádkové bytosti uvádějí PČP pouze podobu *Červená karkulka*, IJP říká, že lze tolerovat i *Červená Karkulka*. Chceme poukázat na to, že obě možnosti jsou správné, tedy i druhá varianta *Červená Karkulka* s velkými počátečními písmeny je z ortografického hlediska rovněž správná. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>. [cit. 2016-11-07].

²⁷ Ačkoli stupňování adjektiv (komparace) bývá obvykle záležitost týkající se morfologie, je ovšem prokazatelné, že svou funkcí náleží i k derivologii (nauce o tvoření slov). Komparace adjektiv se projeví zejména při slovtvorném procesu modifikace, pomocí něhož se obměňuje příznak slova základového.

²⁸ Dostupné z: http://www.czechstepbystep.cz/publikace/publikace_pohadky.html. [cit. 2016-11-07].

²⁹ Maskulina jsou ještě dále rozlišena na světle modrá, která označují jména životná (animata) a tmavě modrá označující jména neživotná (inanimata).

³⁰ Tamtéž. [cit. 2016-11-07].

4 Základní informace o Českém národním korpusu

Na úvod zmiňme, že naším cílem není podat explicitní informace o Českém národním korpusu (dále jen ČNK), nýbrž uvádíme pouze klíčové údaje, jež jsou potřebné pro základní orientaci v naší práci, neboť rozšiřující informace si každý zájemce snadno vyhledá na webových stránkách ČNK či v odborně zaměřených publikacích.

4.1 Vymezení termínu *korpus*

Byť slovo *korpus* má v slovníkovém heslu několik významů, uveďme na pravou míru, že s tímto termínem budeme operovat ze sémantického hlediska jako se složkou souborného (jazykového) materiálu. V následujícím odstavci odkazujeme na tři různé definice, které naši tezi potvrzují.

Z dostupných slovníků definuje pouze jediný NASCS³¹ termín *korpus*, a to jako „rozsáhlý soubor elektronicky uložených jazykových textů nebo jejich částí určený k vědeckému výzkumu jazyka“ (Kraus, 2009, s. 446). Obdobně definuje *korpus* webový portál ÚČNK³²: „Soubor počítačově uložených textů (v případě mluveného jazyka – přepisů záznamu mluvy), který primárně slouží k jazykovému výzkumu.“³³ Korpusová lingvistika³⁴ charakterizuje *korpus* jako „základní prostředek svého výzkumu, tj. nejlepší vzorek skutečného jazyka vycházející z přesvědčení, že lépe než prostřednictvím korpusu nelze dnes jazyk při studiu uchopit“ (Kocěk – Kopřivová – Kučera, 2010, s. 4–5).

4.2 Český národní korpus a jeho využití

V této podkapitole již pojednáme o využití korpusových dat. Naše pozornost se dále bude upínat pouze k jednomu vybranému žákovskému korpusu **CzeSL-SGT**, jenž se vztahuje přímo k našemu zkoumání morfologických jevů ve vybraných učebnicích.

ČNK je „kontinuální neboli souvislý projekt, jehož jednotlivé konkrétní korpusy mapují a monitorují různé podoby českého jazyka“ (Kocěk – Kopřivová – Kučera, 2010, s. 10). Jinými slovy se jedná o širokou databázi slov, jež jsou podložena konkrétním

³¹ NASCS = *Nový akademický slovník cizích slov*

³² ÚČNK = Ústav Českého národního korpusu

³³ Dostupné z: https://ucnk.ff.cuni.cz/co_je_korpus.php. [cit. 2016-09-28].

³⁴ Korpusová lingvistika je jednou z lingvistických disciplín, která zkoumá jazyk pomocí elektronických jazykových korpusů a zabývá se jejich výstavbou, zpracováním a příslušnou metodologií. Vzájemně spolupracuje s formálními a technickými obory/vědami, tj. matematikou a informatikou, neboť ke své práci používá počítače a softwarové nástroje.

autentickým kontextem. Od toho se odvíjí i velmi široká škála jeho užití. V dalším odstavci poukážeme blíže na jeho primární a sekundární využití.

Primárně je ČNK zdrojem pro lingvistiku, zvláště pro její dílčí disciplínu, tj. lexikografii, jejímž hlavním úkolem je sestavovat slovníky. Právě nové slovníky vznikají převážně na základě získaných korpusových dat. Tímto způsobem vzniklo už několik slovníků: *Frekvenční slovník češtiny* (2004), *Slovník Karla Čapka* (2007), *Slovník komunistické totality* (2010), *Velký slovník rýmů* (2011) či *Základní slovník českých přísloví* (2013). Korpusu rovněž využívá i nově vznikající *Akademický slovník současné češtiny*.³⁵ Další kategorií jsou jazykové příručky, např. *Perfektum v současné češtině* (2010), *Morfematika a slovtvorba češtiny* (2012), *Kvantitativní analýza kontextu* (2013). Žádnou výjimku netvoří ani gramatiky, důkazem toho je *Mluvnice současné češtiny* (2010), která do výkladu zahrnuje nejen češtinu psanou, ale i mluvenou.³⁶

Jako sekundární zdroj slouží jazykový korpus pro oblast výzkumnou. Své uplatnění nalezne korpus zejména v obecné lingvistice, kterou upoutá přítomnost přirozeného jazyka nejen psaného, ale i mluveného či webového. Abychom mohli pořízené vzorky nějak třídít, porovnávat, klasifikovat, zobecňovat, vznikají proto různé druhy korpusů nejen ryze českých, ale i cizojazyčných. Lze tak třeba najít webový korpus němčiny, francouzštiny, italštiny, britské angličtiny aj.³⁷

Na základě pořízených vzorků můžeme provádět analýzy, průzkumy, hodnocení různých typů textů, tudíž ČNK je pomocníkem nejen pro oblast lingvistickou, nýbrž i pro další humanitní disciplíny, k nimž tradičně řadíme literární vědu, sociologii, psychologii, pedagogiku a další. To však neznamená, že ČNK je určen pouze pro odborníky, naopak jeho spektrum uživatelů je velice rozmanité i mezi studenty a laickou veřejností (Kocěk – Kopřivová – Kučera, 2010, s. 9–10). Z toho vyplývá, že ČNK slouží nejen jako úschovna dat (databáze) o českém jazyku pro další lidské generace, ale díky němu lze i jednoduše poukázat na variabilitu českého jazyka a jeho bohatství.

Závěrem nutno podotknout, že výše uvedená klasifikace – primární a sekundární využití ČNK – je pouze naším výchozím orientačním bodem, nikoli striktně vymezenou hranicí.

³⁵ Více na www.ujc.cas.cz/o-ustavu/oddeleni/oddeleni-soucasne-lexikologie-a-lexikografie/akademicky-slovník-soucasne-cestiny.html. [cit. 2016-12-29].

³⁶ Dostupné z: <https://ucnk.ff.cuni.cz/publikace.php>. [cit. 2016-09-28].

³⁷ Tamtéž. [cit. 2016-09-28].

4.3 Žákovský korpus CzeSL-SGT

Předmětem našeho pojednání je již zmiňovaný žákovský korpus **CzeSL-SGT**, pomocí něhož bychom se chtěli pokusit stanovit závěry týkající se morfologických jevů na vzorku studentských písemných prací. Tento žákovský korpus řadíme k synchronním korpusům psaného jazyka, konkrétně se jedná o specializované korpusy. Jejich využití spočívá ve výzkumu osvojování a vyučování cizího jazyka či k pedagogickým účelům.³⁸

Tento specializovaný žákovský korpus CzeSL-SGT můžeme označit za jakéhosi pokračovatele subkorpusu **ciz** hierarchicky nadřazeného žákovskému korpusu CzeSL-plain. Nejenže CzeSL-SGT obsahuje jazyková data ze subkorpusu **ciz** od roku 2009, ale i další texty pořízené do roku 2013. Jinak zůstává koncepční pojetí obou žákovských korpusů shodné, jsou tedy určeny k zaznamenávání přepisu písemných prací nerodilých mluvčích češtiny. Velkou výhodou korpusu **CzeSL-SGT** oproti CzeSL-plain shledáváme zejména u nově pořízených textů (totéž však platí i pro starší texty – až na několik málo výjimek), poněvadž zahrnuje klíčové údaje (metadata/metainformace) o konkrétním autorovi a typu textu.³⁹

Zaměříme-li se na konkrétní metadata, získáme o autorovi obecné informace, které jsou pro nás jistým vodítkem a napomohou nám při výběru vhodného textu. Jedná se o tyto následující údaje: pohlaví, věk, věková kategorie, první jazyk, jazyková skupina prvního jazyka, znalost dalších jazyků, úroveň znalosti češtiny v době záznamu, znalost češtiny v rodině, délka pobytu v ČR v letech, absolvované nebo právě probíhající studium, délka studia češtiny v měsících, intenzita studia češtiny v hodinách za týden; učebnice, ze kterých žák studoval nebo studuje. Poslední otázka se týká bilingvizmu,⁴⁰ tedy zda je, či není jedinec bilingvní.⁴¹

Další zmiňovaná metadata se vztahují k typu textu. Lze je chápat jako doprovodné informace o textu. Patří sem: identifikace textu (znakový řetězec), datum sběru textu, médium textu (PC/rukopis), časový limit k napsání práce v minutách, povolená pomůcka (např. slovník, učebnice), záznam o zkoušce, rozsah textu (limit slov), název, typ tématu, aktivita před psaním práce, téma podle zadání, slohový postup, skutečný převažující slohový postup, skutečný počet slov, rozsah podle skutečného počtu slov.⁴²

³⁸ Dostupné z: <https://ucnk.ff.cuni.cz/czesl-plain.php>. [cit. 2016-09-28].

³⁹ Dostupné z: <http://utkl.ff.cuni.cz/~rosen/public/2014-czesl-sgt-cs.pdf> [on-line]. [cit. 2016-09-29].

⁴⁰ Bilingvizmus znamená dvojjazyčnost, tj. aktivní užívání dvou jazyků. V širším pojetí bilingvizmus souvisí nejen s jazykovou stránkou, nýbrž i se stránkou kulturní.

⁴¹ Tamtéž. [cit. 2016-09-29].

⁴² Tamtéž. [cit. 2016-09-29].

5 Výběr zkoumaných morfologických jevů

Teoretickou část práce zakončujeme kapitolou, v níž se pokusíme vyložit některé principy morfologických (tvaroslovných) jevů, které se bezprostředně váží k slovním druhům. Ty mají své pevné místo v rámci morfologického plánu, tedy v samotné morfologii, jež se řadí k dalším tradičním jazykovědným disciplínám (fonetika a fonologie, lexikologie, slovtvorba a syntax).

Pomocí selekce jsme našli vhodný způsob pro zkoumání morfologických jevů, postupovali jsme podle uceleného obsahu námi vybraných učebnic češtiny pro nerodilé mluvčí (viz podkapitola 2.3. „Vybrané učebnice pro analýzu“) a podle dvou preskriptivních příruček referenčních úrovní A1 a A2 (viz praktická část, kap. 6 „Obsahová část vybraných učebnic“). Z poměrně širokého okruhu se nám totiž nabízelo hned několik morfologických jevů. My jsme byli nuceni se od této možnosti oprostít kvůli limitujícímu prostoru, a proto jsme se omezili pouze na tři sledované morfologické jevy, jimiž jsou: jmenný rod (genus), stupňování adjektiv (komparace) a slovesný vid (aspekt).

5.1 Jmenný rod (genus)

Mnohé gramatické příručky češtiny rozlišují jmenný rod na **rod přirozený** a **rod gramatický**. Konkrétně Karlík a kol. (2008) říká, že rod přirozený se uplatňuje pouze u substantiv označujících životné substance. Svou roli zaujímá především v slovtvorném procesu zvaném odvozování. Vznikají tak nová pojmenování utvořená rodovými protějšky, tj. princip přechylování. V zásadě se takto tvoří přechýlená podoba z rodu mužského (*čtenář* → *čtenářka*), nicméně lze tvořit přechýlené varianty i z rodu ženského (*liška* → *lišák*). K těmto odvozeninám existují v omezené míře dokonce i názvy mláďat (*lišče*), které zastupují rod střední. Zpravidla však v českém jazyce převládají slova, jež nemají svůj rodový protějšek, např. *letuška*, *lenoch*, *drahoušek* (Příruční mluvnice češtiny, s. 232).

Co se týče rodu gramatického, lze podle autorů I. Poldaufa a K. Šprunka (1968, s. 46) každé substantivum zařadit do příslušné kategorie, která se nazývá **jmenný rod**. Ten se ustálenou zvyklostí člení na tři typy: **rod mužský (maskulinum)**, **ženský (femininum)** a **střední (neutrum)**.

Rod mužský se dále člení na **životný (animatum)** a **neživotný (inanimatum)**. Obecně lze říci, že názvy živých bytostí patří mezi maskulina životná (animata), zatímco maskulina neživotná (inanimata) označují konkrétní, abstraktní a názvy věcí, což však

neplatí ve všech případech. Nejspolehlivějším pravidlem je proto rozpoznat koncový tvar substantiva v nominativu a akuzativu čísla jednotného. Platí, že u životného rodu mužského se nominativ a akuzativ neshoduje, naopak u neživotného rodu se oba pády shodují s pádovou koncovkou (PMČ, 2008, s. 234). Pakliže demonstované substantivum *sněhulák* si v nominativu i v akuzativu č. j. nezachovává svou jednotnou podobu *sněhulák*, je záhy evidentní, že substantivum *sněhulák* je rodu životného, ačkoli se podle přirozeného rodu nejedná o živou bytost.

Gramatický rod substantiv poznáme i podle „zakončení slovníkového tvaru substantiv“ (Poldauf – Šprunk, 1968, s. 46). Substantiva končící na konsonant jsou řazena k maskulinu. Pokud končí na *-a*, *-e/ě*, odkazují svým koncovým pádem k femininu, zřídka i k neutru. To však neplatí pro substantiva skloňovaná podle vzorů *píseň* a *kost*. Pádová koncovka *-o*, *-e/ě* je příznačná pro neutra, vyjma vzoru *stavení*, a zřídka pro feminina (PMČ, 2008, s. 233).

Jiným případem je tzv. **kolísání rodu**, často tomu bývá u jmen ne příliš ustálených či u jmen s regionálním příznakem.⁴³ Ke kolísajícím substantivům řadíme například substantiva *bronz*, *esej* a jména vlastní (antroponyma) mající domáckou podobu, např. *Jarka*, *Stáňa*. U těchto slov zjistíme rod jednoznačně až na základě uvedeného kontextu. Dalším atypickým znakem je tzv. **dvourodst (obourodost) substantiv**. Ta se projevuje dvěma kodifikovanými tvary, např. *řádek/řádka*, *brambor/brambora* (PMČ, 2008, s. 233).⁴⁴

5.2 Stupňování adjektiv (komparace)

Abychom mohli adjektiva vůbec stupňovat, mějme na paměti, že musí jít o adjektiva **kvalitativní (jakostní)**, která se vyznačují tím, že odlišují „konstitutivní znaky substancí od substancí jiných“ (PMČ, 2008, s. 170). Většinou stupňování adjektiv uplatníme zejména tam, kde chceme vyjádřit různý stupeň vlastností. Pro utvoření druhého (komparativu) a třetího (superlativu) stupně je zapotřebí mít adjektivum v tzv. základním tvaru, tj. označení prvního stupně (pozitivu). Samotný proces, kterým tvoříme druhý a třetí stupeň, se nazývá **stupňování**.

⁴³ Například západočeské město Aš má dvojí podobu – rod ženský a mužský. Obyvatelé tohoto města užívají zásadně tvar v rodě ženském, zatímco lidé zde nebydlící užívají spíše tvar rodu mužského. IJP uvádí, že dle PČP jsou přípustné obě varianty (Pravdová, 2016, s. 16).

⁴⁴ I tyto ojedinělé případy by samozřejmě bylo možné komentovat podrobněji, avšak pro začínající a mírně pokročilé nerodilé mluvčí pokládáme podrobnější pojednání za nadbytečné.

Všimněme si, že tu funguje jistá významová nadřazenost (hyperonymie) a podřazenost (hyponymie) mezi jednotlivými stupni adjektiv. Například adjektiva *hezký* – *hezčí* – *nejhezčí* se vyznačují různou intenzitou odlišnosti (srov. *hezký* obrázek a *nejhezčí* obrázek). Tento úsudek nejlépe dokládá tvrzení z mluvnice *Čeština cizí jazyk*: „Když několik věcí má stejnou vlastnost, můžeme je srovnávat. Pak mohou nastat tyto dva případy: 1. Věci jsou si z hlediska dané vlastnosti rovny. 2. Jedna věc z hlediska dané vlastnosti vyniká nad druhou“ (Poldauf – Šprunk, 1968, s. 110). To, že jedna vlastnost může vykazovat větší míru vlastnosti té předchozí, lze realizovat pomocí komparativu. Připojením sufixů *-ejší/ější*, *-čí*, *-ší* k základovému adjektivu se tvoří větší míra vlastnosti než u pozitivu. Výjimku tvoří adjektiva *dlouhý* – *delší*, *malý* – *menší*, *velký* – *větší*, *dobrý* – *lepší*, *zlý* – *horší*, jejichž komparativ je tvořen nepravidelně (PMČ, 2008, s. 176–177).

Chceme-li vyjádřit vyšší stupeň vlastnosti, než jaký je realizován pomocí komparativu, přidáme k druhému stupni prefix *nej-*, z něhož získáme nejvyšší stupeň vlastnosti, jenž je v rámci stupňování vůbec možný utvořit (tamtéž, s. 177). Např. *Nejkrásnější dívka vyhrála soutěž krásy Miss ČR*. Tato věta nám implikuje tvrzení, že na prvním místě nebyla *krásná dívka*, ani *krásnější dívka*, nýbrž jenom ta, která byla opravdu nejvíce krásná, překrásná, tedy *nejkrásnější*.

5.3 Slovesný vid (aspekt)

Slovesa (verba) jsou v pořadí pátým ohebným slovním druhem. Na rozdíl od předchozích slovních druhů (substantiv, adjektiv, pronomin a numeralí) se nesklonují (nedeklinují), nýbrž časují (konjugují). Znamená to, že mezi mluvnické kategorie slovesné patří osoba, číslo, čas, způsob, slovesný rod a vid. Doplnujícími slovesnými kategoriemi jsou třída a vzor.⁴⁵

V češtině bývá slovesný vid vyjádřen nejčastěji slovtvorným procesem zvaným odvozování, a to pomocí prefixů a sufixů, nebo bývá součástí prostého slovesa. Hlavní podstata vidu tkví ve vyjádření děje. Rozlišují se jeho dvě formy – **vid dokonavý** a **nedokonavý**. Na základě těchto dvou forem lze určit **slovesa dokonavá (perfektiva)** a **slovesa nedokonavá (imperfektiva)**. U dokonavých sloves bývá děj pojímán jako ohraničený, na straně druhé u sloves nedokonavých bývá charakterizován jako neukončený, stále probíhající. Kromě této základní odlišnosti se slovesa dokonavá

⁴⁵ Ne všichni čeští lingvisté se jednoznačně shodují na tom, jestli *třída* a *vzor* je součástí slovesných kategorií, či nikoli.

vyznačují tím, že netvoří přítomný děj, neboť již v sobě obsahují děj budoucí (př. *pošle pohled*). Tvoří tedy zbývající dva časy – minulý a budoucí. Jinak je tomu u sloves nedokonavých, která jsou schopna utvořit všechny tři časy – minulý, přítomný i budoucí (Havránek – Jedlička, 2002, s. 102–103).

V češtině existují obvykle vidové dvojice sloves – *vidět* (sloveso nedokonavé) a *uvidět* (sloveso dokonavé). U sloves cizího původu (např. *absolvovat, habilitovat, informovat*) lze zaznamenat jak vid dokonavý, tak nedokonavý, jehož odpovídající formu poznáme v kontextu. Takováto slovesa označujeme jako tzv. **slovesa obouvidová** (tamtéž, s. 103–104).

B) PRAKTICKÁ ČÁST

6 Obsahová část vybraných učebnic

Vybrané učebnice jsme rozdělili podle jazykových úrovní A1 a A2. Toto členění souvisí se zkoumanými morfologickými jevy (jmenný rod, stupňování adjektiv, slovesný vid), jež mají pevné místo v jedné ze dvou zmiňovaných úrovní. Svůj názor jsme konfrontovali s preskriptivní příručkou *Čeština jako cizí jazyk, Úroveň A1* (Hádková – Línek – Vlasáková, 2005),⁴⁶ která jasně definuje charakteristiku referenční úrovně A1 pro češtinu. Tentýž postup jsme aplikovali i pro referenční úroveň A2, a to v souvislosti s navazující preskriptivní příručkou *Čeština jako cizí jazyk, Úroveň A2* (Bidlas – Confortiová – Turzíková, 2005).

Východiskem je, že uspořádaný výklad o jmenném rodu náleží do jazykové úrovně A1, zatímco jednotný výklad stupňování adjektiv a slovesného vidu patří do jazykové úrovně A2. Jak už jsme poznamenali v teoretické části, všechny tři zkoumané morfologické jevy jsme přizpůsobili cílové skupině, již tvoří začátečníci až mírně pokročilí ve věku 16–26 let.

Vybrané učebnice jsme přiřadili k příslušné jazykové úrovni. Pouze u jedné z učebnic, kterou je *New Czech Step by Step*, se nám nepodařilo dosáhnout jednoznačné klasifikace, a to z toho důvodu, že je určena jak začátečníkům, tak středně pokročilým studentům. Její koncepci jsme se nakonec rozhodli prezentovat níže v podkapitole 6.1 „Jazyková úroveň A1“ s ohledem na první analyzovaný morfologický jev – jmenný rod, přičemž svým rozsáhlým tematickým plánem (v sounáležitosti s naším dalším zájmem – stupňováním adjektiv a slovesným videm) nesporně přísluší i do jazykové úrovně A2.

6.1 Jazyková úroveň A1

6.1.1 Basic Czech I

Cílem učebnice *Basic Czech I* (Adamovičová – Ivanovová, 2012) je především rychle seznámit zahraniční studenty (a nejen je) se základními znalostmi českého jazyka. Učebnice je rozdělena do šesti tematizovaných lekcí, přičemž každá lekce vyžaduje

⁴⁶ Pro Cvejnovou je referenční popis jedním z důležitých kritérií, podle něhož koncipovala podobu celé učebnicové řady *Česky, prosím*. Kromě tohoto kritéria autorka vycházela z korpusu psané češtiny SYN2000 za účelem lexikálních prostředků, morfologické prostředky čerpala z *Mluvnice současné češtiny I*. (Cvejnová, 2012, s. 7).

nejméně deset vyučovacích hodin. Důraz je kladen zejména na komunikační složku závislejší na orientačním přístupu. *Basic Czech I* je záměrně uzpůsobena intenzivním krátkým kurzům a navíc splňuje závaznou směrnici úrovně A1 pro jazyky podle Společného evropského referenčního rámce (SEERR), (s. 7).

Učebnice zahrnuje přes sedm set základních slov a frází. Součástí každé lekce je na poslední straně abecední slovníček, jehož účelem je shrnout z dané lekce důležitá slova a podstatné fráze, které by si měl student zapamatovat. V závorce je uvedena informace o slovním druhu a jmenném rodu. S každým slovem koresponduje anglický ekvivalent (s. 7).

Basic Czech I seznamuje studenty nejprve se správnou výslovností, a sice s výslovností jednotlivých hlásek a slabik, posléze na řadu přichází výslovnost české abecedy, krátkých písemných označení (nápisů), základních frází a pozdravů. Dostatečný prostor je věnován i rozvoji komunikačních dovedností a taktéž není zapomenuto na výklad základních pravidel gramatiky (s. 159–162). Za poslední lekcí lze vždy najít soupis námětů na eseje, ucelený přehled sloves pojících se s akuzativem, souhrnný přehled otázek, pádů a v neposlední řadě lze v učebnici (s. 163–164) nalézt texty dvou českých písniček – „Vínečko bílé“ a „Kde se pivo pije“.

Zprostředkujícím jazykem je převážně angličtina. Učební látka je pak vyložena výhradně v anglickém jazyce.

6.1.2 Česky, prosím Start

Tato učebnice *Česky, prosím Start* (Cvejnová, 2011), ostatně jak sama autorka uvádí v předmluvě, je pouze jakýmsi doplňujícím materiálem k učebnici *Česky, prosím I*.⁴⁷ Učebnice *Česky, prosím Start* je doporučena zejména těm studentům, kteří nejsou znalí psaní latinky (s. 7), neboť součástí učebnicového materiálu je písanka, jež vychází na základě nového typu písma **Comenia Script**,⁴⁸ které bylo u nás poprvé uvedeno do praxe ve školním roce 2010/2011, a to na základních školách.

Kromě tréninku psaní je kladen důraz i na zvukovou stránku jazyka. Autorka podotýká, že učebnice je vhodná především pro ty studenty, jimž dělá obtíže učit se obecně jakýkoli cizí jazyk. Nicméně učebnici lze pojímat i jako úvodní kurz nebo ji

⁴⁷ Již samotný název napovídá, že se bude zřejmě jednat o vstupní učebnici či jakousi přípravnou učebnici, nikoli cíleně orientovanou učebnici, která by měla postihnout předepsaný rozsah úrovně A1.

⁴⁸ Více o písmu **Comenia Script** na oficiálních webových stránkách www.lencova.eu. [cit. 2017-03-15].

kombinovat s jinými učebnicemi češtiny pro nerodilé mluvčí. K vyznačeným cvičením je možnost poslechových nahrávek na CD (s. 7).

Autorka upozorňuje, že v textu se objevují většinou vlastní jména, a to kvůli tomu, aby studentova pozornost byla směřována co nejvíce na výslovnost a v menší míře pak na významovou stránku slov. Na vlastní jména by měl student nahlížet jako na zástupný symbol. Dále je zmiňováno, že některá cvičení označená hvězdičkou (*) jsou určena více pokročilým studentům. Slovníček této učebnice je k dispozici v učebnici *Česky, prosím I* v sekci pracovního sešitu (s. 8).

Učebnice je určena výhradně osobám starším 16 let, není doporučena k výuce dětí, ani není podpůrným materiálem pro samouky. Učitel by měl jednotlivé lekce usměrňovat pomocí přiloženého manuálu (s. 7).

6.1.3 Česky, prosím I

První díl *Česky, prosím I* (Cvejnová, 2008) učebnicové řady *Česky, prosím* je založen na referenčním popisu *Čeština cizí jazyk. Úroveň A1* (Hádková – Línek – Vlasáková, 2005). Je určena všem začátečníkům (mládeži a dospělým) pro vstupní výuku češtiny. Učebnice je rozložena do deseti lekcí a každá lekce se dále člení do čtyř oddílů (A, B, C, D). Rovnoměrným způsobem jsou rozvíjeny složky v oblasti čtení, poslechu, psaní, mluvení, gramatiky, slovní zásoby a zvukové stránky jazyka. Za každou lekcí je možnost studentovu dosavadní znalost prověřit pomocí kontrolního testu (s. 7).

Učebnice je kromě lekcí tvořena doprovodnými materiály – fonetickým systémem češtiny, přehledem gramatiky a tematickým přehledem lexika. Učebnici zakončuje souhrn toho, co student už umí říct česky. Účelem prvního dílu je, aby se student naučil v co nejbližší době dorozumět na základní komunikační rovině. To je také důvod toho, že gramatický oddíl je soustředěn jen na dosaženou znalost A1. V dalších dílech se tato oblast rozvíjí a prohlubuje vždy na předepsanou výstupní znalost podle SERR (s. 7).

Co se týká celkového provedení učebnice, vizuální podobou odpovídá předchozí zmíněné učebnici *Česky, prosím Start*. Gramatický výklad najdeme vždy v gramatickém okénku, které barevně zvýrazňuje jeho důležitost, jež by si student měl zapamatovat. Pro lepší uchopení vědomostí jsou kromě standardních textů nebo dialogů zapojena také cvičení na odlehčení (doplňovačky, osmisměrky), jež nevyžadují takovou pozornost jako cvičení orientovaná na gramatiku. Učebnici dotváří spousta vzorových příkladů, obrázků, barevně laděných ilustrací atd.

6.1.4 Čeština expres 1

Čeština expres 1 (Holá – Bořilová, 2011) aktualizuje stávající obsahovou složku předešlé učebnicové řady *Czech expres 1*, a tím reaguje na jazykové požadavky úrovně A1 SERR. Konceptně je pojata pro úplné začátečníky, kteří se potřebují v dohledné době naučit základním, ale hlavně praktickým komunikačním dovednostem. Na každou ze sedmi lekcí navazuje pracovní sešit (viz zadní obálka učebnice).

Náplň tematických celků je rozvíjena v těchto oblastech: seznámení, telefonní rozhovor, inzerát, orientace ve městě, jednání v obchodě, na poště, v restauraci apod. Pozornost je upřena i na téma: rodina, jaký kdo je, hobby, čas a datum, slavné české osobnosti, cestování aj. S tím také souvisí zmiňovaný hlavní princip učebnice – rozumět a rozvíjet řečové dovednosti (viz zadní obálka učebnice), a proto je rozsah gramatické složky pojat implicitním způsobem v podobě textů nebo tabulek, nikoli komplexnějšího výkladu.

Čeština expres 1 stejně jako učebnice *New Czech Step by Step* stylizuje shodné barevné provedení důležitých částí k lepšímu zapamatování, jedná se například o jmenný rod, koncovky při skloňování, prepozice. Jednotlivé lekce ozvláštňuje množství barevných obrázků, fotografií a rámečků. Učebnice jsou si dosti podobné i svou kompozicí. *Čeština expres 1* v každé lekci zahrnuje humorný komiks. Poslední část je tvořena stručným přehledem toho, co se student v konkrétní lekci naučil a co by mu mělo rozhodně utkvět v paměti.

Samostatnou část představuje *Příloha*, která má podobu příručky učebnice *Čeština expres 1*. V ní je možné najít slovníček se slovní zásobou, gramatické tabulky s výkladem atd. Přílohou prostupuje anglický jazyk,⁴⁹ zatímco učebnice si jednoznačně zachovává výklad v jazyce českém.

6.1.5 New Czech Step by Step

Autorka učebnice *New Czech Step by Step* (Holá, 2012) se cíleně snaží postihnout ve dvaceti lekcích základní gramatické principy, běžně užívané fráze a stejně tak neopomíjí slovní zásobu. *New Czech Step by Step* představuje všestranně zaměřenou učebnici s důrazem na praktický a komunikační přístup. Učebnice je koncipována

⁴⁹ Na webových stránkách www.czechstepbystep.cz je možno kromě anglické verze pořídit v e-shopu i učebnici *Čeština expres 1* ve verzi německé, ruské, španělské, polské a ukrajinské. [cit. 2017-03-17].

na základě osvědčených postupů z prvních vydání – tučnost písma, barevnost písma, obrázky, tabulky, rámečky – a to vše pro snazší zapamatování (s. 4).

Dvacet lekcí uzavírá část doplňkových materiálů (s. 214–235) – souhrn základních gramatických termínů, slovní zásoba, abeceda, základní pravopisné poučky, výčet samohlásek a souhlásek, přehled základních číslovek, pravidla výslovnosti, česká jména a příjmení, oslovení, čas a datum, významná data české historie, obecná čeština, přehled skloňování substantiv a adjektiv, české pády (obecně), posesivní adjektiva a jejich skloňování, skloňování základních číslovek, předložky a pády, skloňování pronomin, krátký úvod do historie češtiny, slovosled v české větě, směrová adverbia, seznam těžko zvládnutelných sloves, pravidla tvoření vidu, reflexivní pronomina *se/si*, souhrn nejběžnějších spojek a spojovacích výrazů – které přehledně shrnují a zároveň doplňují výklad k dílčím lekcím. Součástí učebnice je klíč ke cvičením a rovněž i textová příloha. Doplňkový materiál uzavírá abecední slovníček běžně užívaných slov, který zachovává barevnou koncepci rozlišení slovíček podle jmenného rodu. Nechybí ani CD s nahrávkami, které je přiloženo na zadních deskách učebnicové knihy.

Učebnice je doporučena jak pro skupinovou, tak individuální výuku. Snahou autorky bylo podat otevřenou, přehlednou a prakticky orientovanou učebnici těm studentům, kteří mají potřebu se rychle naučit mluvit a rozumět česky (s. 4).

6.2 Jazyková úroveň A2

6.2.1 Basic Czech II

Učebnice *Basic Czech II* (Adamovičová – Ivanovová – Hrdlička, 2012)⁵⁰ je volným pokračováním prvního dílu *Basic Czech I*, poněvadž druhý díl začíná až sedmou lekcí.⁵¹ Druhý díl přidává o jednu lekci navíc, konkrétně sedmou lekci. Autoři deklarují, že učebnice je vhodná zejména pro dvousemestrální kurzy, ale i pro intenzivní výuku češtiny. Svým obsahem koresponduje s aktivní znalostí referenční úrovně A2. Její přesah však tíhne k pasivním znalostem úrovně B1 (viz úvodní strana *Basic Czech II*).

Koncepční provedení učebnice vychází převážně ze zásad prvního dílu. Nicméně lze na první pohled spatřit jisté odlišnosti, a sice v barevném provedení (BC I – oranžový design, BC II – zelený design) a ve zprostředkujícím jazyce (BC I – převážně anglický

⁵⁰ S druhým dílem přichází rozšířený kolektiv autorů o jednoho člena, jímž je Milan Hrdlička.

⁵¹ Oproti prvnímu dílu *Basic Czech II* nabyl na rozsahu co do počtu stran. První díl čítá 164 stran, kdežto druhý díl má 251 stran.

jazyk, BC II – převážně český jazyk). Učebnice nabízí prohlubující základy české gramatiky, konverzační témata (např. denní režim, nákupy, oslava, bydlení, rodina, zdraví a nemoc, vzhled a povahové vlastnosti, móda a oblečení), dále rozšiřující znalost v oblasti slovní zásoby a běžně užívaných frází. Ve druhém díle opět nechybí slovníček za tematickou lekcí, příloha s náměty na eseje a seznam gramatických tabulek. Novinkou tohoto dílu je klíč ke cvičením ke každé lekcí (viz úvodní strana *Basic Czech II*).

6.2.2 Česky, prosím II

V zásadě se jedná o třetí díl učebnicové sady *Česky, prosím*, připočteme-li přípravnou učebnici *Česky, prosím Start* a předchozí díl *Česky, prosím I*. Autorka učebnice *Česky, prosím II* (Cvejnová, 2012) podotýká, že výklad gramatických jevů je záměrně uzpůsoben potřebám týkajícím se probíraných témat. Do značné míry je v lekcích užito induktivního přístupu. V zájmu autorky je podat studentovi takové poznatky na úrovni A2, které jsou v komunikační rovině pokládány v životě za důležité. Autorka ostatně dodává, že ani rodilí mluvčí neovládají celý systém pravidel svého mateřského jazyka (s. 9).

Opět můžeme konstatovat, že struktura jednotlivých lekcí včetně příloh je shodná s předchozími díly. Prostřednictvím komunikační situace jsou obvykle představeny gramatické a lexikální jevy, vzápětí na ně navazují tematická cvičení. Nově učebnice nabízí rozšiřující část textů (většinou o České republice) určených především k domácí četbě (s. 9). Poslední dodatek, který učebnice nabízí, je nácvik grafické podoby češtiny, dále nabízí zjednodušené texty v češtině a také základní souhrn informací o českých realitách. Autorka závěrem upozorňuje studenta na odlišnost mluvené (př. *Co budeš dělat? Číst.*) a psané (př. *Co budeš dělat? Budu číst.*) češtiny (s. 7 a 258).

Na rozdíl od učebnice *Basic Czech II* začíná *Česky, prosím II* první lekcí a končí lekcí desátou. Snahou autorky je navázat na stávající znalosti z učebnice *Česky, prosím I* a rozšířit je v oblasti gramatiky, lexikologie, fonetiky, ortoepie a ortografie (s. 7).

6.2.3 Čeština expres 3

První část třetího dílu *Čeština expres 3* (Holá – Bořilová, 2014) učebnicové série *Čeština expres* se v sedmi lekcích snaží navázat na předchozí díl. Obsah třetího dílu se soustředí na rozšíření slovní zásoby formou nových témat, která nejsou studentovi nikterak vzdálená, neboť vycházejí z každodenní rutiny.

Od první lekce má student se možnost naučit důležitým frázím, které se týkají různých témat: seznámení, národnost, země, jazyky, situace v restauraci, české a moravské speciality, lidé kolem nás, rodinné vztahy, náš vztah, můj domov, orientace v prostoru, výlet na Karlštejn, jak vypadáme, nakupujeme oblečení, proměna, nepříjemná situace, zdvořilost nebo třeba cestování v čase. Gramatickou část lze rovněž prohlásit za zevrubnou. Student je obeznámen s gramatickým výkladem, který odpovídá jazykovému referenčnímu rámci A2, zejména se jedná o průřez těmito morfologickými jevy: nominativ singuláru v komparaci s akuzativem singuláru, instrumentál singuláru, reflexivní pasivum; slovesa s akuzativem, dativem a instrumentálem, deklinace zájmen, prepozice s akuzativem a instrumentálem, adverbia vyjadřující lokaci a směr, komparace adjektiv, imperfektivní a perfektivní slovesa a další (srov. obsah v: *Čeština expres 3*). Podotkněme, že právě poslední dva poznamenané morfologické jevy – komparace adjektiv a imperfektivní a perfektivní slovesa – stojí v centru naší pozornosti.

Ostatně i v tomto díle je pozornost upřena na zjednodušená pravidla výkladu české gramatiky na základě přehledných tabulek. Další doplňující materiály týkající se slovní zásoby, upřesnění probíraných gramatických jevů, tabulek atd., jsou dostupné v samostatné *Příloze*, jejíž součástí je klíč ke cvičením a abecední slovníček nejběžněji používaných slov. Mediačním jazykem *Přílohy* není primárně čeština, nýbrž jazyk anglický, německý nebo ruský. Výběr toho či onoho mediačního jazyka závisí na konkrétním studentovi či učiteli (viz zadní obálka učebnice).

7 Zkoumání vymezených morfologických jevů ve vybraných učebnicích

7.1 Jmenný rod (genus)

7.1.1 Basic Czech I

Se jmenným rodem se setkáváme hned v první lekci *Basic Czech I* (Adamovičová – Ivanovová, 2012), nicméně ho předjímá několik jiných témat. Autorky nejprve kladou důraz na výslovnost a českou abecedu, záhy se soustředí na některé důležité nápisy, základní fráze a pozdravy. Vůbec první gramatický výklad je věnován slovesu „být“, posléze na řadu přichází jmenný rod – nejdříve přirozený a následně gramatický.

Přirozený rod je studentovi prezentován formou barevné tabulky (s. 25) v části „Odkud jsi? – Where are you from?“ První sloupec znázorňuje národní země (př. *Jsem*⁵² z *Itálie*), načež druhý sloupec znázorňující rod mužský (př. *Jsem Ital*) a třetí sloupec znázorňující rod ženský (př. *Jsem Italka*) přiřazuje jména obyvatelská k příslušným státům. U rodu ženského je tučným písmem odlišena přípona *-ka*, jíž jsou povětšinou tvořena přechýlená jména obyvatelská.

Na s. 26–27 je studentovi představena záležitost týkající se již rodu gramatického v podobě obrázků. Úkolem studenta je, aby napsal, co jednotlivý obrázek označuje, a rovněž aby se zamyslel nad odpovídajícím jmenným rodem. Výklad pravidel jmenného rodu pak názorně vysvětluje barevná tabulka (s. 28). Ta se zjednodušeným způsobem podobá tabulce od autorů (Poldauf – Šprunk, 1968) mluvnice *Čeština cizí jazyk* na s. 48. Barevná tabulka je rozdělena do tří sloupců, do nichž je vždy umístěn rod, koncovka a několik příkladů. První sloupec označuje gramatický rod. Ten je klasicky rozlišen na mužský (životný a neživotný), ženský a střední. Jednotlivým rodům pak odpovídá zkratka v podobě písmena na základě jejich latinských názvů. Rod mužský je označen majuskulí **M** (maskulinum), životný minuskulí **a** = animatum, neživotný minuskulemi **ia** = inanimatum. Totéž označení majuskulí platí i pro rod ženský **F** (femininum) a rod střední **N** (neutrum). Ve druhém sloupci jsou přiřazeny jednotlivé koncovky a koncové konsonanty k jednomu gramatickému rodu. K rodu mužskému životnému i neživotnému se vztahují konsonanty tvrdé (např. *-t, -k, -r, -ch*) a konsonanty měkké (např. *-ž, -č, -j*). Mezi měkké konsonanty se přidružuje i slovo tvorný typ *-tel* (např. *učí-tel, pří-tel*), jenž

⁵² Nejenže je výklad věnován pravidlu přirozeného rodu, nýbrž výklad tematicky navazuje i na předešlý gramatický jev, tj. sloveso „být“.

se objevuje pouze u jmen mužských životných. Slova rodu ženského poznáme podle zakončení na *-a*, *-e/-ě*. Pro rod střední je charakteristické zakončení na *-o*, *-e/-ě*, *-í*, *-um*. Třetí sloupec dokládá konkrétní příklady slov podle příslušných koncovek.

Pod tabulkou (s. 28) je uvedeno vysvětlení, jak od sebe odlišit životný a neživotný rod mužský: „Rod mužský životný označuje lidské bytosti a zvířata, zatímco rod mužský neživotný označuje primárně věci, ale také rostliny.“ Pokud si studenti nejsou jednoznačně jisti, zda podstatné jméno označuje životnost/neživotnost, je jim doporučeno se nad daným předmětem pozastavit a uvědomit si, jestli se může/nemůže předmět pohybovat. Obecně platí tato poučka: „Vyjadřuje-li předmět pohyb, jedná se o rod mužský životný. Pakliže předmět pohyb nevyjadřuje, jedná se o rod mužský neživotný.“

Jak už jsme řekli, v češtině rozlišujeme tři gramatické rody: mužský, ženský a střední. Jestliže substantivum na první pohled nevyznačuje přirozený rod (mužský, nebo ženský), pak rod poznáme podle zakončení substantiva. Rodové koncovky jsou snadno identifikovatelné u rodu mužského, sporadicky i u rodu ženského. Substantiva končící na *-e* jsou typická pro rod ženský, zřídka pak i pro rod střední. Slovo *dítě* a všechna mláďata jsou vždy rodu středního. Výklad o jmenném rodě završuje poznámka: „Rod není důležitý pouze pro substantiva, nýbrž také pro adjektiva a pronomina.“⁵³ Na základě rodu substantiv můžeme správně skloňovat (deklinovat) adjektiva a pronomina.

Na další straně (s. 29) je věnován prostor správnému pochopení jmenného rodu na konkrétním cvičení, jehož úkolem je k jednotlivým slovům napsat rod ve zkrácené podobě **M**, **F** nebo **N**.

7.1.2 Česky, prosím Start

V této učebnici *Česky, prosím Start* (Cvejnová, 2011) není jmennému rodu věnována samostatná lekce ani její část, která by studentům vysvětlila jeho podstatu. Nepatrný zlomek o jmenném rodě přesto zaznamenáváme v první lekci v oddílech A, B (s. 11–16).

Autorka od počátku této lekce rozlišuje rod mužský a ženský, tedy jen rod přirozený. Oba rody staví na pozadí jmen vlastních (antroponym). Cvičení spočívají v rozeznání osobních jmen mužských od jmen ženských. V každém případě součástí této problematiky není výklad o gramatickém rodě. Pozornost je věnována spíše přechylování, jehož základní pravidlo objasňuje tabulka (s. 14).

⁵³ Ve druhé lekci se setkáváme s ukazovacími zájmeny *ten*, *ta*, *to*, která navazují na znalost jmenného rodu z předešlé lekce. Totéž platí i pro adjektiva, která se vztahují k rodu podstatných jmen.

7.1.3 Česky, prosím I

V úvodu první lekce v knize *Česky, prosím I* (Cvejnová, 2008) se student setkává s přirozeným rodem (s. 10–12) na bázi mužských a ženských jmen vlastních. Tato problematika je naznačena formou seznamovacího dialogu mezi Adamem a Evou (s. 10). Zelený rámeček na další straně (s. 11) upřesňuje, co bylo podstatou předchozího dialogu:

Muž – Křestní jméno: Adam, Příjmení: Urban

Žena – Křestní jméno: Eva, Příjmení: Urbanová

Muž + žena: 1 příjmení Urbanovi

Další část první lekce (s. 13–16) rozšiřuje přirozený rod na principu profese. V gramatickém okénku (s. 14) je červeně vyznačena typická přípona *-ka* pro rod ženský: *student/studentka, advokát/advokátka*. Student si tímto způsobem lépe zapamatuje patričný přirozený rod (rovněž i profese) na základě znázorněných obrázků a taktéž i pomocí nabídnuté nápovědy (*advokát, lékař, fotograf, programátor, student, pilot, profesor, diplomat, ekonom, modelka*). Poslední zmínkou ohledně přirozeného rodu (s. 17–20) je státní příslušnost (národnost) – *Arab/Arabka, Ital/Italka, Němec/Němka*. Tabulka (s. 19) závěrem upozorňuje na výjimku slov *Čech x Češka, Slovák x Slovenka*. Tvoření názvů příslušníků národnosti je procvičováno v dalších cvičeních.

Výklad o gramatickém rodu je zahrnut ve druhé lekci (s. 30–31) společně s demonstrativními pronominy, přičemž v tabulce jsou zastoupeny tři sloupečky podle jednotlivých rodů (mužského, ženského, středního). Tvar maskulina student pozná jednak podle demonstrativa *ten* a jednak podle přirozeného rodu, u neživotných substantiv jej pozná podle toho, že substantivum končí na konsonant (př. *ten stá-t*). Obdobně je tomu u feminina, které lze rozpoznat podle demonstrativa *ta* a substantiva končícího na vokál *-a, -e* (např. *ta řek-a, ta ulic-e*). Neutrum poznáme podle demonstrativa *to* a koncového vokálu *-o, -í* (např. *to měst-o, to nádraž-í*). Gramatický rod je vzápětí procvičen v úlohách.

Výklad jmenného rodu lze také objevit v zadní části učebnice v přehledu gramatiky (s. 183–184).

7.1.4 Čeština expres 1

Autorky v prvním díle *Čeština expres 1* (Holá – Bořilová, 2011) učebnicové řady *Čeština expres* seznamují studenty pouze s přechylovanými podobami, jež jsou tvořeny od jmen mužských. Tomu je vymezen prostor v části D „To je/To není...“ v první lekci (s. 9).

Výkladová část „Jazyk pod lupou“ (s. 9) v prvním řádku uvádí substantiva mužská na modelovém příkladu: *Co děláte? – Jsem profesor, student, učitel, ekonom, herec, zpěvák, politik, sportovec*. Druhý řádek už vyžaduje studentovo porozumění, poněvadž se od něj očekává, aby k jednotlivým slovům v mužském tvaru doplnil příslušnou příponu, pomocí níž utvoří ženský tvar. První slovo je již doplněno, student má podle něj pokračovat: *Co děláte? – Jsem profesorka, student__, učitel__, ekonom__, hereč__, zpěvač__, politič__, sportovkyně*. U slov *herec/herečka, zpěvák/zpěvačka, politik/politička* dochází k alternaci hlásek. V prvním případě *herec/herečka* jde o změnu hlásky *c* → *č*, u slov *zpěvák/zpěvačka* dochází nejprve ke změně kvantity *á* → *a*, poté dochází k alternaci hlásky *k* → *č*. Podobně je tomu u *politik/politička*, tady alternuje hlásky *k* → *č*. U předchozích uvedených párových dvojic *profesor/profesorka, student/studentka, učitel/učitelka, ekonom/ekonomka* alternace neprobíhá. Poslední doplněné slovo *sportovkyně* uvedly autorky zřejmě proto, že nové slovo vzniklo pomocí přechylovací přípony *-yně*.

Na výkladovou část navazuje cvičení „Kdo je kdo? Doplněte informace“ (s. 9), na němž si studenti procvičí princip přechylování. Cvičení nabízí jednak obrázkovou podobu a jednak nabídku slov, již mají studenti použít při doplnění do vynechaných vět. Zbývající tři cvičení reagují na předchozí cvičení, avšak jsou pojata ústní formou.

Dále je přechylování připomenuto v šesté lekci (s. 46) v souvislosti se znalostí profesí. Tomu odpovídají cv. 5 „Znáte tyto profese? Spojte maskulinum a femininum“, např. *prezident – prezidentka*; a cv. 6 „Řekněte, kdo byl nějaký slavný zpěvák, zpěvačka, vědec, vědkyně... Pak napište krátký text.“

O gramatickém rodu je zmínka ve třetí lekci (s. 23) v souvislosti s nominativem singuláru. Autorky gramatický rod substantiv vysvětlují ve vztahu s demonstrativním pronominem (*ten, ta, to*), tvrdým adjektivním typem (*dobrý, dobrá, dobré*) a měkkým adjektivním typem (*kvalitní*). Maskulinní typ je znázorněn barvou modrou, femininum je znázorněno barvou červenou a neutrum barvou zelenou. Poslední zmínka v tabulce udává, že gramatický rod lze poznat podle zakončení substantiva na konsonant⁵⁴ či vokál *-a, -o*. Pod tabulkou je mimo jiné odkázáno na výklad v *Příloze ČE I*, bod 3.1 (s. 23).

⁵⁴ Upozorňujeme na to, že autorky používají nekodifikovanou podobu slova **konzonant* (správně jen *konsonant*).

7.1.5 New Czech Step by Step

Již od první lekce autorka v učebnici *New Czech Step by Step* (Holá, 2012) primárně rozlišuje jmenný rod podle barev – světlemodrá odpovídá mužskému rodu životnému, tmavě modrá odpovídá mužskému rodu neživotnému, červená odkazuje k rodu ženskému a zelená přísluší rodu střednímu.⁵⁵

Začátek druhé lekce je započat přirozeným rodem. Na první straně (s. 22) je student obeznámen s šesticí českých osobností, jež jsou vyobrazeny na fotografiích:⁵⁶ 1. *To je Jaromír Nohavica. Je zpěvák.* 2. *To je Lucie Bílá. Je zpěvačka.* 3. *To je Jan Hrušínský. Je herec.* 4. *To je Hana Maciuchová. Je herečka.* 5. *To je Václav Havel. Je politik a dramatik.* 6. *To je Madeleine Albright(ová). Je politička.* Každá z uvedených profesí je zastoupena pohlavím mužským i ženským a kromě toho každé protichůdné pohlaví signalizuje přechýlené odvětví činnosti, v němž daná osobnost proslula. Tímto způsobem je studentům nastíněn přirozený rod alespoň v první fázi.

Na další straně (s. 23) je přirozený rod zapojen už do kontextu prostřednictvím dialogu mezi Evou, Alicí a Tomem. Pro lepší ilustraci je vyznačen tučně tištěným písmem. Dialog je sestaven opět na principu přechýlených variant: *učitel – učitelka, student – studentka, Angličan – Angličanka*. Přechýlené varianty se pomocí replik opakují, což má za následek efektivnější zapamatování.

Dále v pořadí následuje cvičení (s. 23), jehož podstatou je procvičit přirozený rod formou souvislých vět. Slova párových dvojic rodu mužského a ženského jsou barevně uskupena do dvou sloupečků po jednadvaceti slovech. Napravo od nich jsou předtištěny linky, na něž mají studenti napsat onu ucelenou formu podle uvedeného příkladu. Připomeňme, že doposud se studenti setkávali s přechýlenými variantami tvořenými pomocí přípony *-ka*. Pod cvičením se proto nachází šedý rámeček, který studenta upozorňuje na nepsaná pravidla,⁵⁷ u nichž je uveden názorný příklad:

1. není podmínkou, že každé přechýlené slovo ženského rodu musí vznikat pouze pomocí přípony *-ka* (př. *pán – paní, kolega – kolegyně*);
2. dále není podmínkou, že každé slovo musí vyjadřovat přechýlený párový rod (př. *člověk*);

⁵⁵ Rozlišení rodu podle barev se nevztahuje pouze na substantiva, nýbrž i na ostatní slovní druhy, u nichž rozeznáváme jmenný rod.

⁵⁶ Pomocí obrázků si student může vizuálně přirozený rod snáze zapamatovat.

⁵⁷ Viz pojednání v teoretické části o jmenném rodu v kapitole 5 „Výběr zkoumaných morfologických jevů“.

3. vůbec není podmínkou, že každé přechýlené slovo pomocí přechylovacích přípon musí zachovávat tentýž kořenový morf (př. *muž* – *žena*).

Poslední cvičení této části (s. 23) zakončuje ústní praktikum podle vzorového příkladu. Úkolem je napsat pět jmen slavných lidí, kteří jsou studentům dobře známi, a zodpovědět otázky, na něž student zná odpověď.

Po vysvětlení přirozeného rodu se autorka logicky rozhodla rozšířit znalost studentů o rod gramatický (s. 24–29), a to nejen u substantiv, ale rovnou i u adjektiv a pronomin. Opět nechybí barevné odlišení slov podle příslušného rodu. Pro lepší pochopení jsou studentům k dispozici barevné obrázky, na kterých jsou zobrazeni zástupci každého rodu. K substantivům se vztahuje tato poučka: „Velmi často můžete identifikovat rod nového substantiva podle jeho koncovky.“ (s. 25). Posléze autorka třídí substantiva do dvou skupin:

a) substantiva končící většinou (cca 75 %) na:

- **konsonant** (př. *student*, *kamarád*, *tygr* = rod mužský životný; *banán*, *sýr*, *jogurt* = rod mužský neživotný);
- **tvarotvorný sufix finální (pádový) -a** (př. *káva*, *voda*, *majonéza* = rod ženský);
- **tvarotvorný sufix finální (pádový) -o** (př. *auto*, *pivo*, *rádio* = rod střední).

b) substantiva končící menšinou (cca 25 %) na:

- **tvarotvorný sufix finální (pádový) -a, -e** – vyskytuje se zřídka (př. *kolega*, *soudce* = rod mužský životný);
- **tvarotvorný sufix finální (pádový) -a** – vyskytuje se výjimečně (př. *chleba* = rod mužský neživotný);
- **tvarotvorný sufix finální (pádový) -e** – vyskytuje se velmi často (př. *televize*, *policie* = rod ženský); **konsonant** (př. *kancelář* = rod ženský);
- **tvarotvorný sufix finální (pádový) -í, -e/ě** – nevyskytuje se velmi často (př. *nádraží*, *dítě* = rod střední); **-um** – vyskytuje se obvykle u slov přejatých (př. *muzeum* = rod střední).

7.1.6 Shrnutí

První analyzovaná učebnice, *Basic Czech I*, podává studentovi jasný, stručný, výstižný výklad k pochopení jmenného rodu. Student je nejdříve obeznámen s teoretickým výkladem (často formou tabulky a krátkým komentářem), na nějž záhy navazují praktická cvičení. Morfologický jev (v našem případě jmenný rod) se nachází v oranžových tabulkách (světle a tmavě oranžový odstín), zatímco cvičení jsou zobrazena na šedém podkladě. To má za následek lepší názornost a orientaci v textu.

Druhá učebnice, *Česky, prosím Start*, seznamuje studenta jen s přirozeným rodem a s obecnými pravidly pro přechylování. Vzhledem k pojetí učebnice (přípravná funkce) můžeme však konstatovat, že výklad pravidel je vyložen odpovídajícím způsobem k oné funkci.

Pro učebnici *Česky, prosím I* platí odlišná aplikovaná metoda, než tomu bylo u *Basic Czech I*, a sice ta, že studentovi je předně naznačen přirozený rod formou seznamovacího rozhovoru a zpětně je mu tento morfologický jev vysvětlen v gramatickém okénku, totéž platí i pro gramatický rod. V případě, že by se student nespokojil s přirozeným rodem, jenž je vysvětlen v lekci, může se obrátit na přehledovou část gramatiky v závěru knihy, kde nalezne ucelený souhrn o jmenném rodě včetně rodu gramatického.

V pořadí čtvrtá učebnice, *Čeština expres I*, podobně jako výše zmíněná učebnice *Česky, prosím I*, didaktickým způsobem rozděluje přirozený rod na část ukázkovou (forma náhodného dialogu) a část výkladovou. Po těchto částech následuje několik cvičení, jejichž podstatou je v dostatečné míře přirozený rod procvičit.

Poslední učebnicí, v níž jsme sledovali výklad jmenného rodu, byla *New Czech Step by Step*. Jako jediná z vybraných učebnic češtiny pro nerodilé mluvčí naprosto komplexním způsobem zahrnuje výklad celého jmenného rodu, tedy jak rodu přirozeného, tak rodu gramatického v rámci jedné lekce. V první řadě je studentovi vysvětlen přirozený rod a taktéž postup pro přechylování, záhy je pozornost upřena k rodu gramatickému. V návaznosti na jmenný rod substantiv je pamatováno jednak na výklad tvrdých a měkkých adjektiv a jednak na výklad demonstrativních a posesivních pronomín. Autorka si je patřičně vědoma, že jmenný rod se netýká jenom substantiv, nýbrž bezprostředně souvisí i s adjektivy a pronominy. Celková grafická stránka tohoto učebního textu je značně schematická, tudíž i přehledná.

7.2 Stupňování adjektiv (komparace)

7.2.1 Basic Czech II

V knize *Basic Czech II* (Adamovičová – Ivanovová – Hrdlička, 2012) je výklad stupňování adjektiv vyložen v závěrečné třinácté lekci. V první fázi se student obeznámí s nepravidelnými tvary adjektiv (též nepravidelné stupňování adjektiv), které lze stěží odvodit z kořenného morfu, tudíž si je musí zapamatovat. Nepravidelné tvary jsou názorným způsobem znázorněny v zeleném rámečku (s. 207). Již z vizuální stránky lze dobře rozlišit nepoměr délky jednotlivých slovních tvarů, zvláště pak vždy u posledního slova (viz níže Tab. 2).

VELKÝ – VĚTŠÍ – NEJVĚTŠÍ	MALÝ – MENŠÍ – NEJMENŠÍ
DOBŘÝ – LEPŠÍ – NEJLEPŠÍ	ŠPATNÝ/ZLÝ – HORŠÍ – NEJHORŠÍ
DLOUHÝ – DELŠÍ – NEJDELŠÍ	
VYSOKÝ – VYŠŠÍ – NEJVYŠŠÍ	

Tab. 2: Nepravidelné stupňování adjektiv

Na prvních dvou řádcích student nachází protikladné dvojice slov, zatímco zbylé dva řádky už tvoří samostatné jednotky bez protikladů. Tvar adjektiva *špatný* je doplněn o synonymum *zlý*. I když učebnice (rovněž mnohé gramatické příručky) řadí toto adjektivum mezi nepravidelné tvary, *Internetová jazyková příručka* uvádí k oběma adjektivům jejich pravidelné stupně: *špatný – špatnější – nejšpatnější*, *zlý – zlejší – nejzlejší*.⁵⁸ Tyto tvary ovšem chápe až jako sekundární možnost. Na první místo staví nepravidelné stupňování (*špatný/zlý – horší – nejhorší*). Z toho lze také usuzovat, že komparativ *horší* a superlativ *nejhorší* tvoří tytéž tvary k pozitivu *špatný/zlý*. Vzhledem k takto nastíněné problematice je studentovi vyložena jen primární varianta, a to z podstaty věci – jednak je méně komplikovaná a jednak je častěji užívaná.

Pod tabulkou je upozorněno na několik odchylek souvisejících se stupňováním adjektiv. První poučka se týká změny hlásek odvozených slov ze slov základových: *starý – starší*, *mladý – mladší*, *hezký – hezčí*, *drahý – dražší*, *levný – levnější*. Posléze na ni navazuje pravidlo pro pravidelné tvoření stupňování adjektiv. Pro pozitiv je možno utvořit tři podoby od tvrdého typu skloňování (př. *starý hrad*, *stará univerzita*, *staré*

⁵⁸ *Internetová jazyková příručka* (2008–2017) [on-line]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>, [cit. 2017-03-04].

auto), což také mimochodem závisí na jmenném rodu substantiva, nicméně u komparativu vytvoříme variantu jen jednu (př. *starší hrad, starší univerzita, starší auto*) bez rozdílu. Totéž pravidlo platí i pro superlativ (př. *nejstarší hrad, nejstarší univerzita, nejstarší auto*, s. 207).

Poslední teoretická zmínka vztahující se k pravidlům stupňování adjektiv se týká třetího způsobu, jímž je opisné vyjádření. Toho můžeme využít pomocí vytvořeného komparativu a dále pomocí:

- spojky *než* + *nominativu*: *Juan je starší než Hana*;
- předložky *o* + *akuzativu*: *Je starší o rok a čtyři dny*;
- předpony *nej-* + *genitivu*: *New York je jedním z největších měst*;
- ustálených výrazů *čím, tím*: *Čím větší byt, tím dražší. / Čím je byt větší, tím je dražší*;
- zájmena *co* + *superlativu* *největší*: *Chtěl bych mít co největší auto* (s. 207).

Vzápětí na řadu přicházejí cvičení (cv. 9–12), na nichž si student procvičí stupňování adjektiv. Deváté cvičení se týká tvoření komparativu na základě podoby, jež je uvedena v závorce. Úkolem studenta je tedy převést adjektivum ohraničené závorkou z pozitivu do komparativu: *Ubytování v hotelu je (drahé) _____ než na koleji.* → *Ubytování v hotelu je dražší než na koleji* (s. 207).

V desátém cvičení se od studenta už vyžaduje porozumění nejen v oblasti tvoření komparativu, ale i v oblasti matematických dovedností. Studentovi jsou známy číselné údaje, které musí po správném odečtení doplnit v příslušném komparativu do věty:

Znamé údaje: *Karlův most (z roku 1357), Karlova univerzita (z r. 1348).*

Karlův most není tak starý jako Karlova univerzita.

Zadání: *Karlova univerzita je o _____ let (stará) _____ než Karlův most.*

Správné řešení: *Karlova univerzita je o devět let starší než Karlův most* (s. 208).

Jedenácté cvičení se soustředí výhradně na superlativ. Jedná se o cvičení na témže principu, jako tomu bylo ve cv. 9: *Karlova univerzita je jednou z (stará) _____ v Evropě. Je taky jednou z (dobrá) _____? Doufám, ale nevím to jistě. Zeptej se Hanny a Juana.* → *Karlova univerzita je jednou z nejstarších v Evropě. Je taky jednou z nejlepších? Doufám, ale nevím to jistě. Zeptej se Hanny a Juana.* Na názorném příkladu jsme ukázali, že si student v tomto cvičení může procvičit jak pravidelné tvary stupňování, tak i tvary nepravidelné (s. 208).

Závěrečné dvanácté cvičení uzavírá celou kapitolu stupňování adjektiv tím, že kombinuje formu komparativu a superlativu: *Jaroslav Hašek je dobrý autor, ale Karel Čapek je podle mě _____ . Který autor je (dobrý) _____ ? Její práce je špatná, ale jeho je ještě _____ . Prázdniny jsou dlouhé, ale proč nejsou ještě _____ ?* → *Jaroslav Hašek je dobrý autor, ale Karel Čapek je podle mě **lepší**. Který autor je **nejlepší**? Její práce je špatná, ale jeho je ještě **horší**. Prázdniny jsou dlouhé, ale proč nejsou ještě **delší**?* (s. 209).

7.2.2 Česky, prosím II

Výklad stupňování adjektiv je zahrnut v šesté lekci v učebnici *Česky, prosím II* (Cvejnová, 2012) v oddílu B „Nakupujeme“. Než bude studentovi po teoretické stránce vysvětleno stupňování adjektiv, autorka nejdříve ozřejmí tento morfologický jev skrze dialog mezi Evou a Martinou.

Eva si chce koupit novou sukni a potřebuje poradit. Děj se odehrává v obchodním centru, konkrétně ve dvou obchodech s oblečením a v obchodě s obuví. V jednotlivých čtyřech mikrodialozích lze nalézt patnáct adjektivních stupňů: *Už je to **lepší**?; Světlejší má **modernější** střih, je z **kvalitnějšího** materiálu, ale je **dražší** [...]; **Tmavší** má **klasický** střih, [...], je o dost **levnější** a je **praktičtější**, [...]; Zdá se mi mnohem **hezčí** než ta tmavě modrá; **Potřebuješ nějaký kratší a užší**; **Určitě potřebuješ o číslo menší**; **Bohužel ve slevě mají jen větší velikosti**; **Nemají nějaký model s nižším podpatkem?**; **Bohužel teď jsou v módě jen vyšší podpatky** (s. 138).*

Na dialog ještě navazuje poslechové cvičení, v němž student může slyšet komparativní tvary adjektiv: *dražší, praktičtější, hezčí, tmavší, kvalitnějšího, světlejší, kratší, delší, širší, menší, větší, vyšším*. Student má vybrat správnou odpověď z nabídky ANO – NE. Tu nalezne na základě adjektiva v komparativu (s. 139).

Po představení nového morfologického jevu je prostor věnován jeho osvětlení, a to v podobě gramatické tabulky. Komparativ adjektiv je klasifikován do čtyř skupin: pravidelné formy, nepravidelné formy I, nepravidelné formy II a nepravidelné formy III (s. 139).

Pravidelnou formou míní autorka taková adjektiva, která vznikají přidáním přípony *-ejší/-ějši* z pozitivních adjektiv: *světly* → *světlejší*, *teplý* → *teplejší*, *nový* → *novější*, *moderní* → *modernější*, *kvalitní* → *kvalitnější*; *praktický* → *praktičtější*. Adjektiva patřící do nepravidelné formy I s příponou *-ší* jsou například: *vysoký* → *vyšší*, *nizký* → *nižší*, *široký* → *širší*, *úzký* → *užší*, *krátký* → *kratší*, *drahý* → *dražší*, *tmavý* →

tmavší, starý → *starší*, *mladý* → *mladší*, *těžký* → *těžší*, *sladký* → *sladší*, *tvrdý* → *tvrdší*.
K nepravidelným formám II náleží adjektiva končící sufixem *-čí*: *hezký* → *hezčí*, *měkký* → *měkčí*, *lehký* → *lehčí*. Poslední nepravidelnou formu III zastupují ta adjektiva, jež nelze nijak odvodit a student se je musí naučit nazpaměť. Jde o tyto adjektivní tvary: *velký* → *větší*, *malý* → *menší*, *dobrý* → *lepší*, *špatný* → *horší*, *dlouhý* → *delší* (s. 139).

Po výkladu pokračuje stupňování adjektiv procvičováním. Ve druhém cvičení má student v deseti větách u podtržených komparativních adjektiv říci jejich opozitum, např.: *Tahle sukně je levnější než tamta.* → *Tahle sukně je dražší než tamta.* Všechna podtržená adjektiva jsou studentovi známa, poněvadž jde o totožné adjektivní tvary uvedené v předchozí tabulce (s. 139).

Třetí cvičení v části a) je pojato principiálně stejně jako cvičení druhé, jen s tím rozdílem, že se od studenta tentokrát požaduje doplnění komparativního tvaru z uvedeného tvaru v pozitivu: *Tahle taška je hezká, ale ta vedle je ještě _____.* → *Tahle taška je hezká, ale ta vedle je ještě hezčí.* Část b) třetího cvičení předem poukazuje na možnost opisného vyjádření. Vzorový příklad napovídá přesnému znění úkolu: *Auto není tak/stejně rychlé jako letadlo.* → *Letadlo je rychlejší než auto.* Teprve zelený rámeček „Pamatujte“ s doprovodem obrázků ujasňuje to, co bylo úkolem studenta. Každá předešlá věta koresponduje s větou následující: *Tenhle kabát je **velký jako** tamten.* = *Tenhle kabát je **stejný jako** tamten;* *Tenhle kabát je **stejně/tak velký jako** tamten.* = *Tenhle kabát je **takový jako** tamten.* *Tenhle kabát je **jako** tamten;* *Tenhle kabát je **větší/menší než** tamten.* = *Tenhle kabát je **jiný než** tamten* (s. 140).

Ve čtvrtém cvičení je studentovým úkolem utvořit smysluplné věty z daných tří slov s použitím adjektivního komparativu, např.: *maso, chléb, levný* → *Chléb je levnější než maso* (s. 141).

Doposud jsme analyzovali jen komparativ, a to proto, že superlativ je vyložen až v oddílu C šesté lekce⁵⁹ (s. 147). Jemu předchází: nominativ a akuzativ plurálu – demonstrativa; tázací zájmeno *který, která, které?*; genitiv plurálu – životná a neživotná substantiva; genitiv plurálu – adjektiva tvrdá a měkká.

Student je s třetím adjektivním stupněm seznámen skrze internetovou nabídku pánských košil, každá nabídka sestává ze základních údajů o konkrétní košili a student má na základě těchto údajů odpovědět na deset otázek: *Která košile je: nejlevnější, nejdražší, nejsvětější, nejtmavší, z nejkvalitnějšího materiálu, nejmenší, největší,*

⁵⁹ Pozn. Komparativ v oddílu B.

nejkratší, nejdelsí, nejpraktičtější? (s. 147). Po tomto strohém uvedení je studentovi jednoduchým způsobem (opět formou rámečku) vysvětlena hlavní podstata tvoření superlativu. Ten se tvoří pomocí prefixu *nej-* a přidáním komparativu adjektiva (s. 147). Superlativ (rovněž komparativ) je na další straně (s. 148) procvičen v jediném úkolu – „Odpovězte na otázky podle vzoru“:

Únor má 28 dnů nebo 29 dnů, březen 31 dnů a duben 30 dnů.

a) *Který z těchto tří měsíců je nejkratší?* → **Nejkratší je únor.**

b) *O kolik je měsíc březen delší než měsíc duben?* → **Březen je delší o jeden den.**

7.2.3 Čeština expres 3

Prostor vymezený výkladu stupňování adjektiv nalzáme v *Češtině expres 3* (Holá – Bořilová, 2014) v páté lekci v oddílu C „Proměna“ (s. 41), přesto první až třetí cvičení s komparací adjektiv nijak významně nesouvisí. Tato cvičení pouze předznamenávají jakýsi možný nárys stupňování, neboť se v nich objevují tzv. kvalifikační (kvalitativní) adjektiva, a tak danou situaci ukotvují napříč proměnou v čase. Jedná se převážně o ústní a poslechová cvičení.

Čtvrté cvičení je již zaměřeno na komparační proces adjektiv (s. 41). Simona udílí své kamarádce Mileně pět rad ohledně toho, co by ji udělalo krásnější, aby vypadala i v pětapadesáti letech jako skutečná dáma. Úkolem studenta je v pěti krátkých nahrávkách zachytit správné rady, které Simona doporučuje Mileně:

1. *Měla bys mít kratší/delší/světlejší/tmavší vlasy;*
2. *Měla bys mít lepší/horší/výraznější/zajímavější make-up;*
3. *Měla bys nosit zajímavější/modernější/dražší/levnější oblečení;*
4. *Měla bys nosit hezčí/elegantnější/světlejší/tmavší barvy;*
5. *Měla by sis koupit modernější/hezčí/elegantnější/dražší boty.*

Páté cvičení je vystavěno na diskuzi ve dvojici ohledně udílených rad, které doporučila Simona Mileně. Úkol této úlohy spočívá v procvičení komparativu ústní formou (s. 41).

V gramatickém okénku „Jazyk pod lupou: Komparace (stupňování)“ jsou ve dvou tabulkách uvedeny příklady pravidelných a nepravidelných forem stupňování adjektiv. Gramatické okénko má podobu doplňovačky, přičemž první řádek tabulky u pravidelných forem je doplněn o názorný příklad: *elegantní* → *elegantnější* → *nejelegantnější*. To platí i pro adjektiva, u nichž dochází ke změně kmenové souhlásky, např. *krátký* → *kratší*

(nikoli *kratčí), *hezký* → *hezčí*. Po studentovi se žádá, aby ze cv. 4 doplnil podle uvedeného příkladu a pomocí tvarotvorných přípon (-*ejší/-ější*, -*ší*, -*čí*) zbývající dva stupně, neboť v tabulce je napsán jen tvar v pozitivu – *elegantní*, *levný*, *moderní*, *výrazný*, *zajímavý*, *světlý*, *krátký*, *tmavý*, *drahý*, *hezký*. Druhá tabulka znázorňující nepravidelné formy (kromě uvedeného příkladu) dokládá i tvar komparativu: *dlouhý* → *delší*, *dobry* → *lepší*, *malý* → *menší*, *vysoký* → *vyšší*, *špatný* → *horší*. Student tedy utvoří jen superlativ přidáním předpony *nej-* + opisem druhého stupně. Proces stupňování adjektiv demonstruje mimo názorné příklady i ilustraci tří obrázků, na nichž je Milena zachycena s krátkými, kratšími a nejkratšími vlasy formou karikatury (s. 41).

Gramatické okénko odkazuje na *Přílohu ČE 3*, bod 5.3, pod nímž student nalezne souhrnný výklad o stupňování adjektiv (s. 41).

V šestém cvičení se student dozvídá, že Milena učinila rozhodnutí a podstoupila proměnu. Student má napsat nejméně tři věty o tom, jak nyní Milena vypadá. Modelový příklad uvádí věty typu: *Milena má...*, *Milena je...*, *Milena vypadá líp/hůř než předtím* (s. 42).

Další cvičení souvisí se cvičením šestým – studenti mají ve dvojici porovnat věty, které napsali v předešlém cvičení (s. 42).

V předposledním cvičení je úkolem studenta přečíst reakce manžela a dcery na Mileninu proměnu a následně odpovědět na otázky (s. 42).

Poslední cvičení je zaměřeno na vyhledání deseti komparativů ze cv. 9, tj. reakce manžela a dcery na Mileninu proměnu, a posléze je požadováno doplnit základní tvar (pozitiv) a superlativ (s. 42).

7.2.4 New Czech Step by Step

Autorka zařadila v knize *New Czech Step by Step* (Holá, 2012) stupňování adjektiv jako první probíranou učební látku z gramatiky do šestnácté lekce. Kapitulu stupňování adjektiv otevírá rozhovor mezi Evou a Petrem, kteří se chystají společně na diskotéku, Eva je však nespokojena se svou postavou. V poměrně úsečném rozhovoru si nelze nevšimnout sedmi gradačních adjektiv: *štíhlejší*, *vyšší*, *lehčí*, *hezčí*, *menší*, *krásnější*, *nejkrásnější* (s. 164).

Gramatický výklad je započat nepravidelnými adjektivními stupni v šedém rámečku: *dobry* – *lepší* – *nejlepší*, *velký* – *větší* – *největší*, *vysoký* – *vyšší* – *nejvyšší*, *špatný* – *horší* – *nejhorší*, *malý* – *menší* – *nejmenší*, *dlouhý* – *delší* – *nejdelší*. Po nich je výklad směřován na pravidelné tvoření adjektivních stupňů. Modelovým slovem je adjektivum

krásný, jež zdatně eskaluje v uvedeném obrazci (viz níže demonstrováné schéma) v závislosti na gradačním stupni. Děje se tak proto, aby student dokázal diferencovat míru intenzity (s. 164).

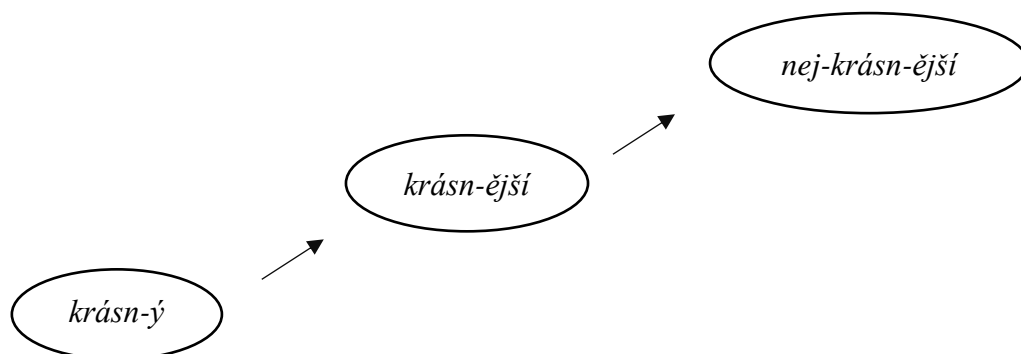

Schéma 1: Pravidelné stupňování adjektiv

U komparativu *krásnější* jsou kromě sufixu *-ější* doplněny ještě sufixy *-ejší, -ší, -čí*. Tytéž doplňující sufixy platí i pro superlativ. V šedém dolním rámečku je uveden odlišný příklad stupňování pomocí přirovnání, pro něž je typický spojovací výraz *jak*, popř. *jako*: *Eva je krásná jako princezna*. Tutěž myšlenku vyjadřuje sdělení, které však dosahuje vyšší míry intenzity: *Eva je krásnější než princezna*. Úplného vrcholu bezesporu nabývá teze: *Eva je nejkrásnější ze všech* (s. 164).

Přejdeme-li k ukázkovému cvičení, lze na první pohled říci, že první a druhé cvičení je pojato orálním způsobem. Obě cvičení chtějí studenta zaujmout stupňováním adjektiv, záhy se v dalších cvičeních od studenta očekává, že bude schopen je samostatně doplnit (s. 164).

Třetí cvičení ukrývá devět odpovědí na kvízové otázky s typicky začínajícím prefixem *nej-*: *Nejdelší řeka na světě je..., Nejmenší země na světě je..., Největší město na světě je..., Nejvyšší hora na světě je..., Nejstarší člověk na světě umřel, Nejvyšší člověk na světě měřil..., Největší kontinent je..., Nejrychlejší zvíře je..., Nejmenší člověk na světě měřil...* (s. 165).

Čtvrté cvičení se opět týká komunikace, tentokrát na bázi vyostřené diskuze „Ženy vs. muži“, v čem jsou ženy lepší než muži a naopak (s. 165).

Páté cvičení obsahuje dvanáct adjektiv v pozitivu, k nimž má student dopsat dva zbývající stupně (v našem případě tučně zvýrazněné): *spolehlivý – **spolehlivější** – **nejspolehlivější*** (s. 165).

V šestém cvičení se od studenta vyžaduje napsání krátkého textu o jeho rodině s použitím komparativu a superlativu (s. 165).

S pohádkou *O dvou bratřech* se student setká v cvičení sedmém, v němž se po něm žádá, aby podtrhl všechny formy komparativu, které se v textu objevují. V konečné fázi text písňě by měl završit a zároveň zpestřit výklad stupňování adjektiv (s. 166).

7.2.5 Shrnutí

Problematika stupňování adjektiv je v učebnici *Basic Czech II* nejprve započata barevně laděnou tabulkou, kterou komentuje níže výkladová pasáž. Ta je doplněna informací o tzv. stupňování opisem. Na výkladovou část navazuje část se cvičeními.

Jiný postup výkladu volí autorka v *Česky, prosím II* – ta se v oddílu B šesté lekce zabývá pouze komparativem adjektiv, superlativu se věnuje až následně v oddílu C. Autorka podrobně člení nepravidelné formy na tři druhy. První skupinu nepravidelných forem tvoří adjektiva končící na *-ší*, druhou skupinu nepravidelných forem tvoří adjektiva končící na *-čí* a třetí skupinu zastupují běžně známé nepravidelné tvary (*velký* → *větší*, *malý* → *menší*, *dobrý* → *lepší*, *špatný* → *horší*, *dlouhý* → *delší*), které se musí naučit i rodilý mluvčí češtiny. Poté na řadu přichází prostor vymezený k procvičování, to je opětovně vystřídáno výkladem opisného vyjádření za pomoci nejčastějších výrazů. Co se týče výkladu superlativu, autorka se omezila jen na barevný rámeček s prostým vysvětlením: *nej-* + komparativ adjektiva. Důraz klade hlavně na jeho procvičení.

Způsob výkladu gramatiky je představen jen formou tabulky, popř. rámečku, žádné doplňující komentáře zde nejsou.

Autorky *Čeština expres 3* pracují se stejným námětem jako Cvejnová v *Česky, prosím II* – obecně zakomponovat gramatický výklad do tematických celků. V učebnici *Čeština expres 3* se pátá lekce skládá z dílčích témat ohledně toho, jak vypadáme, konkrétně oddíl C „Proměna“ zahrnuje výklad stupňování adjektiv. Podstatou učebnice je uvést základní pojednání o komparaci adjektiv. To se zpravidla uskutečňuje prostřednictvím cvičení a gramatického okénka, jež zmiňuje podstatu stupňování adjektiv. Student se musí častěji zapojovat do diskuze, do spolupráce ve dvojici. O to menší prostor je věnován písemné složce. Student také musí počítat s tím, že je odkázán na výklad v samostatné *Příloze*.

V analyzované učebnici *New Czech Step by Step* autorka staví výklad stupňování adjektiv na bázi dialogu, který vzápětí vysvětlí formou rámečku pro nepravidelné stupně adjektiv a schématem pro pravidelné tvoření druhého a třetího stupně. Výklad je propojen s různými typy cvičení od běžně známých (např. čtete a odpovídejte, porovnávejte,

hledejte správnou odpověď, diskutujte, tvořte, napište) až po méně obvyklá (např. kvíz, čtete pohádku, poslouchajte písničku). Autorka rovněž zmiňuje možnost stupňování opisem pomocí různých slov: *jako, než, ze všech*.

7.3 Slovesný vid (aspekt)

7.3.1 Basic Czech II

Autoři učebnice *Basic Czech II* (Adamovičová – Ivanovová – Hrdlička, 2012) zahrnuli výklad slovesného vidu do deváté lekce, nicméně o slovesném vidu se autoři zmiňují již v osmé lekci, a sice v souvislosti s pohybovými slovesy *jít/chodit, jet/jezdit*.

Výklad začíná tabulkou, která je rozdělena na dva sloupce – první sloupec vysvětluje imperfektivum slovesa a druhý sloupec tvoření perfektiva. Imperfektivní slovesa jsou taková slovesa, která jsou schopna reálně vyjádřit proces v přítomném čase a která kromě přítomnosti vyjadřují i násobený děj v plánované budoucnosti (př. *budu psát*) nebo v dlouhotrvající minulosti (př. *psal jsem*). Naopak slovesa v perfektivu přítomnost nevyjadřují, avšak budoucí čas i čas minulý už perfektivní slovesa vyjadřují, a to tzv. jednoduchý čas budoucí (př. *napišu*) a tzv. dokončený čas minulý (př. *napsal jsem*). Výklad, který je vysvětlen v tabulce (s. 84), rekapituluje schéma, v němž je v poznámce uvedeno, že modální slovesa (*mocet, muset, chtít, smět, mít*) mohou být pouze ve tvaru imperfektiva, rovněž tak slovesa *chodit* a *jezdit* (s. 84).

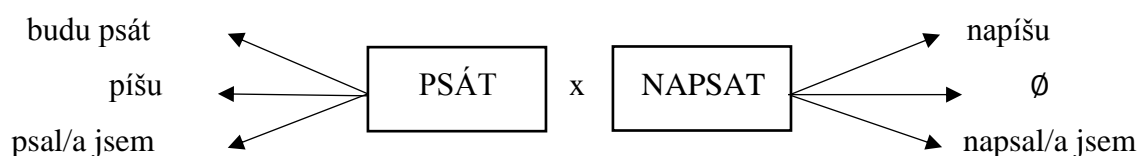

Schéma 2: Perfektivum a imperfektivum

Na další straně (s. 85) je v tabulce vysvětleno pravidlo, pomocí něhož student utvoří z imperfektivního tvaru slovesa (např. *psát*) perfektivní sloveso (*napsat*). První možnost je k základovému slovesu v imperfektivu přítomtu přidat prefix: *píšu + na- → napišu*, druhá možnost spočívá v modifikaci imperfektivního slovesa, jejímž následkem dochází ke vzniku rozdílné, zato však velmi podobné slovesné formy tvaru perfektiva: *kupuji → koupím*. Třetí způsob se týká tvoření imperfektiva z perfektivního slovesa, jež lze provést pomocí prefixu a pohybového slovesa: *při- + jdu = přijdu → přicházím*, přičemž dostáváme sloveso s novým významem.

Na výkladovou část navazují nejrůznější cvičení (doplnění tabulky, převést uvedená slovesa ve správném znění do vět, odpovědět na otázky atp.) vedoucí k upevnění znalostí slovesného vidu. Oddíl A) je formou tabulek zaměřen na tvoření imperfektivních a perfektivních sloves pomocí prefixů **na-** (*jíst* → *najíst se*, *snídat* → *nasnídat se*), **o-** (*chutnat* → *ochutnat*, *holit se* → *oholit se*), **po-** (*čekat* → *počkat*, *děkovat* → *poděkovat*), **pře-** (*číst* → *přečíst*), **s-** (*končit* → *skončit*), **u-** (*dělat* → *udělat*, *mýt se* → *umýt se*), **vy-** (*luxovat* → *vyluxovat*, *spát* → *vyspat se*), **za-** (*památovat si* → *zapamátovat si*, *platit* → *zaplatit*), **ze-** (*ptát se* → *zeptat se*), jež jsou doplněny konkrétními příklady pro jasné pochopení, např.: *Najedl/a jsem se dobře.* x *Snědl/a jsem všechno* (s. 86–88).

V oddílu B) je studentovým úkolem do tabulky doplnit zbývající varianty imperfektiva/perfektiva pro čas budoucí a minulý od jednotlivých sloves (např. *dávat/dát*, s. 90–91). Dále následují cvičení (cv. 14–17), která jsou zaměřena na doplnění slovesného vidu do vět (s. 91–94). Poznamenejme, že na s. 93 jsou opět připomenuta modální slovesa na konkrétních příkladech (např. *Kdy se chcete vrátit?*, *Můžu ti pomoci?*, *Chci vás pozvat na návštěvu.*, *Nemůžu sníst celý oběd!*), pro něž platí pouze perfektivní tvar slovesa.

Závěrečný oddíl C) je rozšířen o základní sloveso pohybu *jít* včetně jeho dalších prefixů, a tím nabývá toto sloveso na významu: *jít* → *projít se*, *projít*, *přijít*, *odejít*, *přejít*, *vejít*, *vyjít*, *zajít*, *sejít se*, *rozejít se*, *sejít*. Pozornost je upřena i na konjugaci pohybových sloves *jít/přijít* a *chodit/přicházet* (s. 95). Poslední zmínkou je sémantický rozdíl mezi perfektivními slovesy *přijít/přijet*, *odejít/odjet* a týmiž slovesy v imperfektivu *přicházet/přijíždět*, *odcházet/odjíždět* (s. 96).

7.3.2 Česky, prosím II

V učebnici *Česky, prosím II* (Cvejnová, 2012) se student může s výkladem slovesného vidu seznámit jednak ve druhé lekci (oddíl C), přičemž pozornost je soustředěna jen na formu minulého času, a jednak v závěrečné desáté lekci (oddíl A), tentokrát však ve formě budoucího času.

Autorka na počátku druhé lekce naznačí probíraný morfologický jev – slovesný vid – na konkrétním článku o americké hvězdě Sally Parkerové, která poprvé filmovala v ČR. V textu je totiž možno pozorovat protikladné dvojice sloves: *vstávala* – *vstala*, *ličila se* – *naličila se*, *česala se* – *učesala se*, *oblékala se* – *oblékla se*, *snídala* – *nasnídala*, *učila se*, *naučila se*, *procházela se* – *prošla se*, na základě jejichž pochopení může být započat soustavný výklad (s. 47). Ještě předtím ale autorka pojednává o rozdílnosti mezi stavovými slovesy a slovesy akčními. Stavová slovesa vyjadřují jen jednu formu, a to

imperfektivní (např. *bát se, bydlet, být*), naproti tomu akční slovesa mají formy dvě – imperfektivní a perfektivní (např. *číst/přečíst, kupovat/koupit, pít/vypít*). Pod tabulkou je uvedena dodatečná poznámka, která upozorňuje na to, že přítomný čas nemůže být nikdy perfektivní (s. 47).

Problematiku imperfektivního a perfektivního préterita autorka vysvětluje na základě dvou významově odlišných vztahů – procesu a výsledku.⁶⁰ Proces tu znamená proběhlou akci, jejíž výsledek není důležitý: *Co dělal Adam? – Četl knihu. Jedl chleba. Odpočíval a poslouchal hudbu*; naopak výsledek je chápán jako ukončená akce, přitom její následek je důležitý: *Co udělal Adam? – Přečetl knihu. Snědl chleba. Odpočinul si a poslechl si zprávy* (s. 48).

Na výklad navazují dvě cvičení – čtvrté a páté, obě se zaměřují na doplnění perfektivního slovesa, i když ve cv. 4 má student de facto doplnit místo perfektivního slovesa jen akuzativ substantiva (srov. vzorový příklad: *Zavřel _____*. → *Zavřel dveře*), v pátém cvičení vybere student z nabídky jedno imperfektivní sloveso a doplní ho do textu (s. 49).

Poslední gramatická zmínka o imperfektivním a perfektivním préteritu spočívá v tvoření otázek „Jak dlouho?“ a „Za jak dlouho?“. V prvním případě na otázku: *Jak dlouho četl knihu? lze odpovědět: Četl ji jeden den*. Z toho vyplývá, že pokud se v otázce objeví imperfektivní sloveso, musí se objevit i v odpovědi. Tatáž metoda je platná i pro druhý případ: *Za jak dlouho přečetl knihu? – Přečetl ji za den*, ovšem s tím rozdílem, že zde je užito v otázce a následně i v odpovědi sloveso perfektivní. V šestém úkolu je věnováno procvičení těchto otázek (s. 50).

Úvodní část desáté lekce začíná anketou, která proběhla na Vysoké škole ekonomické v Praze na téma „Co budete dělat v létě?“. Na ukázkou bylo vybráno deset nejzajímavějších studentských příspěvků, v nichž studenti líčí své plány na letní prázdniny. V každém příspěvku se objevuje slovesný tvar v imperfektivu, a sice v podobě pomocného slovesa *budu* a imperfektivního infinitivu nebo jen v podobě imperfektivní (s. 237).

První a druhé cvičení se vztahuje k předchozí anketě, v prvním cvičení si student poslechne text a opraví špatné údaje, které jsou v tabulce zaznamenány; v druhém cvičení se po studentovi vyžaduje, aby si přečetl deset vět a ke každé větě přiřadil jméno respondenta, k němuž se její obsah vztahuje, např.: 1. *Martin – A. V srpnu budu*

⁶⁰ Výklad je studentovi podán přehledně v tabulce včetně příkladů, které jsou pak na další straně (s. 49) doplněny o názornost pomocí obrázků.

vydělávat. *Doufám, že si vydělám na studium* (s. 238). V tomto cvičení se opět uplatňuje funkce slovesného vidu, a to v obou podobách ve tvaru futura.

V dalším pořadí je prostor vyhrazen gramatice imperfektivního a perfektivního futura v souvislosti s komparací procesu a výsledku děje. Levý sloupec tabulky ukazuje proces, jenž je důležitější než výsledek děje. Už stavba otázky: *Co bude dělat XY?* napovídá, že v odpovědi se objeví pomocné sloveso *být*, resp. jeho podoba *bude*, jež je charakteristickým rysem budoucího času: *Bude psát disertaci, Bude se učit anglicky, Bude odpočívat u moře*. Naproti tomu v pravém sloupci je kladen mnohem větší důraz na výsledek děje než na proces. Všimněme si toho, že součástí otázky: *Co udělá XY?* už není pomocné sloveso *být*, a tudíž se neprojeví ani v odpovědi: *Napiše disertaci, Naučí se anglicky, Odpočine si u moře*. Oba sloupce tabulky vyjadřují budoucí čas, přičemž levý sloupec zastupují slovesa ve tvaru imperfektiva, zatímco v pravém sloupci jsou zastoupena slovesa perfektivní. Dodatkem k tabulce je fakt, že v imperfektivu futura se vždy objevují stavová slovesa (např. *bát se, pracovat, sedět*, s. 239).

Třetí cvičení je zaměřeno na převod imperfektivní formy futura na imperfektivum přezentu, např.: *Budeš se učit češtinu? – Už se ji učím*, druhá polovina tohoto cvičení se pak zaměřuje na imperfektivum préterita: *Napišeš ten e-mail? – Už jsem ho napsal* (s. 239).

Další gramatický výklad pojednává o možnostech slovesného vidu pro jednotlivé osoby sloves (kladná i záporná forma), a sice tabulka (Tab. 3) se týká imperfektiva futura, které se tvoří pomocným slovesem *být* + imperfektivním infinitivem, a tabulka (Tab. 4) na další straně se váže k perfektivnímu futuru.

Já:	Budu studovat. Nebudu studovat. Budu se učit česky. Nebudu se učit česky.	My:	Budeme studovat. Nebudeme studovat. Budeme se učit česky. Nebudeme se učit česky.
Ty:	Budeš studovat. Nebudeš studovat. Budeš se učit česky. Nebudeš se učit česky.	Vy:	Budete studovat. Nebudete studovat. Budete se učit česky. Nebudete se učit česky.
On/Ona/Ono:	Bude studovat. Nebude studovat. Bude se učit česky. Nebude se učit česky. Eva se bude učit anglicky.	Oni:	Budou studovat. Nebudou studovat. Budou se učit česky. Nebudou se učit česky. Adam a Eva se budou učit anglicky.

Tab. 3: Imperfektivní futurum – konjugace

Tvoří se z perfektivního infinitivu. Konjugace je stejná jako u přítentu.

Příklady: psát/napsat – napíšu, napíšeš...

učit se/naučit se – učíš se, naučíš se...

Tab. 4: Perfektivní futurum – konjugace

Obě tabulky uvádějí kromě výše zmíněných charakteristik první příklad bez reflexivního pronomina *se* a poté již s ním. V první tabulce u třetí osoby čísla jednotného i množného (č. j. = *Eva se bude učit anglicky*, č. mn. = *Adam a Eva se budou učit anglicky*.) je uveden ještě jeden příklad, a to z důvodu toho, že ve větě *Eva se bude učit anglicky*. došlo logicky k záměně reflexiva *se* a pomocného slovesa *být* v porovnání s předchozí větou (*Nebude se učit česky*, s. 240).

Výklad je vystřídán cvičením (cv. 4), v němž má student zformulovat deset vět podle vzorového příkladu: *Psal jsem disertaci.* → *Budu psát disertaci.* *Napsal jsem disertaci.* → *Napíšu disertaci* (s. 240).

Další oblast, spjatá se slovesným videm, se týká sloves vyjadřujících pohyb, tzv. pohybových sloves – *jít/chodit, jet/jezdit, běžet/běhat, letět/létat*. Všechny tyto formy jsou nepochybně imperfektivního slovesného tvaru a kromě infinitivu *jít* lze v tabulce nalézt tato pohybová slovesa i ve tvaru aktuálního přítentu *jdu*, préterita *šel jsem* a futura *půjdu* (s. 241).

S imperfektivními slovesy ve futuru se pojí také prefix *po-*, jež lze najít v tabulce v konkrétních příkladech: 1. *V létě pocestujeme po Balkáně.* 2. *Na jaře pokvetou květiny.* 3. *Jirka poleze na Mont Blanc.* 4. *Poplují lodí po Labi.* 5. *V létě porostou houby.* 6. *Příští týden nepoteče teplá voda.* 7. *Test potrvá deset minut.* Na tento gramatický výklad navazují tři konverzační cvičení: „1. Co bude dělat Adam a Eva o dovolené. 2. Můj plán na zítra. 3. Řekněte, co budete dělat o dovolené a co budete dělat zítra“, které zakončují výklad slovesného vidu (s. 242).

7.3.3 Čeština expres 3

Slovesný vid (aspekt) je obsažen v šesté lekci v učebnici *Čeština expres 3* (Holá – Bořilová, 2014), a to ve dvou oddílech – A „To byl trapas!“, B „Plánuju velký úklid“. Student je v oddílu A seznámen se slovesným videm formou krátkého příběhu, jehož obsahem je nepříjemná (komická) událost, která se odehrála v rodině Kovařových (s. 46).

Na tuto nepříjemnou událost navazují úkoly typu: „Přečtěte si rychle text a odpovězte; Označte, co je/není pravda; Přečtěte si znovu text. Pak pracujte v páru. Ptejte se a odpovídejte; Povídejte si; Poslouchejte a opakujte. Pozor na přízvuk na první slabice! Pečlivě vyslovujte délky; Vyprávějte příběh znovu. Co se stalo nejdřív, pak, potom, nakonec?; Co museli Kovářovi udělat předtím, než přišla návštěva? Co chtěl udělat Baryk?“, jejichž podstatou je nejen práce s textem, nýbrž i snaha o postižení rozdílu mezi imperfektivními a perfektivními slovesnými tvary (s. 46–47).

Po devátém cvičení přichází na řadu výklad, jenž je tradičním způsobem realizován formou gramatického okénka. Student se z něho dozvídá, že čeština rozlišuje dva typy sloves – imperfektivní a perfektivní. Imperfektivní tvar vyjadřuje „nelimitovaný nebo opakovaný proces“, tím se odlišuje od perfektivních tvarů, které vyjadřují „výsledek (rezultát) děje nebo děj v určitém okamžiku“. Gramatické okénko rovněž upozorňuje na to, že se v češtině objevují i taková slovesa, která mají pouze podobu imperfektiva, například jde o slovesa *být* a *mít*, dále o způsobová (modální) slovesa *muset*, *moct*, *chtít* či o sloveso *pracovat*. V daleko větší míře převládají slovesa, jež mají k sobě svůj vidový protiklad, např. *koupit* (impf.) – *nakoupit* (pf.), *vařit* (impf.) – *uvařit* (pf.). (s. 47).

V desátém cvičení student zúročí poznatky o slovesném vidu, které mu byly poskytnuty v gramatickém okénku, a dokáže na základě nich správně přiřadit imperfektivní tvar sloves *dělat*, *nakupovat*, *vařit*, *vytírat*, *uklízet*, *péct*, *jíst* k tvaru perfektivnímu *udělat*, *nakoupit*, *uvařit*, *vytříť*, *uklidit*, *upéct*, *sníst*. Poté je studentovým úkolem zapsat uvedené slovesné varianty imperfektiva/perfektiva do řádku, a to v tom pořadí, v jakém jdou bezprostředně za sebou: *dělat/udělat*, *nakupovat/nakoupit*, *vařit/uvařit*, *vytírat/vytříť*, *uklízet/uklidit*, *péct/upéct*, *jíst/sníst* (s. 47).

V jedenáctém cvičení jsou na obrázcích znázorněny manuální úkony, které si rozdělili členové rodiny Kovářových.⁶¹ Student má k dvanácti obrázkům přiřadit takové sloveso, které vyjadřuje buďto proces, nebo výsledek děje. Nejenže jsou slovesa uvedena ve formě imperfektiva/perfektiva, ale navíc se jedná o slovesa tranzitivní, což znamená, že slovesný tvar vyžaduje substantivum v akuzativu: *uklízet pokoj / uklidit pokoj*, *péct husu / upéct husu*, *jíst husu / sníst husu*, *nakupovat jídlo a pití / nakoupit jídlo a pití*, *vytírat podlahu / vytříť podlahu*, *vařit knedlíky / uvařit knedlíky* (s. 47).

⁶¹ Jednotlivé obrázky se vztahují k textu ze cv. 3.

Dvanácté cvičení se odvíjí od cv. 10, z něhož má student použít perfektivní slovesa a pomocí nich říci, co udělal/neudělal včera, např.: *Včera jsem neuklidil pokoj, ale upekl jsem pizzu* (s. 47).

Obsahovým jádrem oddílu B je plán velkého úklidu. První cvičení je zaměřeno na diskuzi „Jaké domácí práce děláte rádi/nerádi?“. Student si v tomto cvičení zopakuje slovesný vid, konkrétně imperfektivum (s. 48).

Druhé cvičení se vztahuje k fotografiím, na základě nichž se student zamyslí nad tím, o čem si nejspíš může Dita povídat s kamarádem Kamilem. Od studenta se opět očekává, že si uvědomí podstatu slovesného vidu. Na toto ústní praktikum navazuje poslechové cvičení, v němž student uslyší, co Dita plánuje dělat o víkendu. Z uvedené nabídky slov: *napišu vánoční přání, umyju okna, vytřu podlahu, uvařím oběd, utřu prach, nakoupím jídlo a pití, vyluxuju koberce, upeču dort, vyžehlím prádlo, uklidím si oblečení ve skříni, vyperu prádlo, umyju nádobí, zaliju kytky, opravím lampu*, zaškrtně student správné odpovědi (s. 48).

Výklad slovesného vidu je rozvinut o další gramatické okénko, tentokrát však ohledně vyjádření času imperfektivních a perfektivních tvarů slovesných. Z uvedených příkladů ve cvičeních je zřejmé, že imperfektivní slovesa vyjadřují všechny tři časy, tj. minulý, přítomný, budoucí, zatímco slovesa perfektivní dokáží vyjádřit pouze dva časy – minulý a budoucí (s. 48). Tab. 5 názorně upřesňuje to, co je řečeno v gramatickém okénku:

	minulý čas	přítomný čas	budoucí čas
imperfektivní verba	dělal/a jsem	dělám	budu dělat
perfektivní verba	udělal/a jsem	---	udělám

Tab. 5: Imperfektivní a perfektivní verba

Po gramatickém výkladu přichází na řadu opět poslechová nahrávka (cv. 6), v níž Dita telefonuje Kamilovi. Z osmi nabízených obrázků má student označit ty, které nevyprávějí o tom, co skutečně dělala (s. 48).

7.3.4 New Czech Step by Step

Slovesnému vidu je v učebnici *New Czech Step by Step* (Holá, 2012) věnován prostor ve dvanácté lekci, a to napříč celou kapitolou. Rozšiřující výklad slovesného aspektu lze pak najít i v příloze na s. 233.

V poslechové nahrávce (č. 48) student uslyší příběh Evy a Petra a dozví se tak, co dělali v sobotu ráno (Eva s Petrem se dali do jarního úklidu). Z nahrávky je patrné, že její podstatou je v první větě upozorovat imperfektivní sloveso, které se v druhé větě změnilo v perfektivní tvar: *Eva a Petr malovali kuchyň. Když vymalovali kuchyň, myli okna. Když umyli okna, luxovali. Když vyluxovali, prali prádlo. Když vyprali, žehlili prádlo. A když vyžehlili prádlo...* (s. 124).

Následující odstavec „Co je slovesný vid?/What is aspect?“ podává stručné vysvětlení, čeho se slovesný aspekt týká a co vlastně znamená. Student se dozvídá, že v češtině převažují slovesa, jež mají obě slovesné formy, jak tvar imperfektiva (př. *dělat*), tak i perfektiva (př. *udělat*). Výjimkou jsou způsobová slovesa (*mušet, moct, chtít*) a slovesa označující stavy (př. *být, ležet*), která tvoří pouze imperfektivní formu. U slovanských jazyků se rozeznává druh procesu, a sice zda se jedná o proces neohraničený neboli opakovaný, nebo o proces ohraničený, neopakovaný. Neohraničený proces je typický pro imperfektivní slovesa, zatímco na druhé straně proces ohraničený odpovídá perfektivním slovesům. Pro angličtinu je možno znatelněji rozeznat více časů (tenses), to však úplně neplatí pro slovanské jazyky, u nichž rozlišujeme jen čas minulý, přítomný a budoucí (s. 124).

Imperfektivní sloveso student pozná podle toho, že vyjadřuje nějakou aktivitu, která znamená v podstatě vyvíjející se proces podobný procesu „filmování“: *Bude malovat obraz. – Maluje obraz. – Maloval obraz.* Na rozdíl od imperfektivního slovesa se perfektivní sloveso jeví jako plán a následně jako výsledek „fotografování“, tedy perfektivní sloveso vyjadřuje nějaký výsledek činnosti: *Namaluje obraz* (plán). – *Namaloval obraz* (výsledná činnost). Toto vysvětlení slovesného vidu dokládá ilustrace obrázků (s. 124).

Šedý rámeček upozorňuje na klamný dojem vyjádření závisející na tom, co chce mluvčí sdělit. Od toho se také odvíjí správné použití formy slovesného vidu. Jiný význam vyjadřuje věta: *Včera jsem kupoval knihu*, a něco jiného sděluje věta: *Včera jsem koupil knihu*. V prvním případě je větou míněno, že někdo obecně strávil nějaký časový interval nakupováním knihy, zatímco druhý příklad lze chápat tak, že proces nakupování mohl být spojen se stresovou zátěží (s. 124), poněvadž někdo třeba potřeboval koupit někomu knihu jako dárek. Tuto situaci bychom mohli upřesnit adverbium *konečně* → *Včera jsem konečně koupil knihu*, jehož přidáním jsme ujasnili předchozí tezi.

Výkladovou část střídá oddíl věnující se procvičování. První úkol je pojat formou doplňování sloves (např. *dělat/udělat*) do vět v minulém čase na základě toho,

co osoba právě vykonává na obrázku, např.: *Matka _____ oběd.* → *Matka **dělala** oběd, Matka _____ oběd.* → *Matka **udělala** oběd* (s. 125).

Ve druhém cvičení má student spojit a poté napsat příslušný pár imperfektivního slovesa se slovesem perfektivním, např.: *kupovat – koupit, opravovat – opravit, dávat – dát, prodávat – prodat, dostávat – dostat, malovat – namalovat* (s. 126).

Třetí cvičení je ilustrováno devíti obrázky, k nimž patří z rámečku devět tranzitivních sloves: *namalovat obraz, uvařit čaj, umýt nádobí, dostat dárek, napsat dopis, uklidit byt, vypít pivo, ztratit klíč, sníst jídlo*. Úkolem studenta je pomocí těchto tranzitivních sloves říci, co lidé udělali, např.: *Muž namaloval obraz* (s. 126).

Čtvrté cvičení je vystavěno na doplnění správné slovesné formy, která je v levém sloupečku uvedena v infinitivu (např. *číst/přečíst*), do vynechaných vět v minulém čase: *Jana měla zajímavou knihu. Včera _____ od rána do večera. Jana _____ celou knihu. Kniha byla opravdu výborná.* → *Jana měla zajímavou knihu. Včera **četla** od rána do večera. Jana **přečetla** celou knihu. Kniha byla opravdu výborná* (s. 127).

V pátém cvičení má student za úkol, aby podtrhl jméno osoby, která je s činností už hotova, a může tak v klidu odpočívat, např.: *Ivana vařila oběd. Daniela uvařila oběd.* V každé z deseti vět by si student měl uvědomit patřičný rozdíl slovesného vidu imperfektivního slovesa a jeho vidového protějšku (s. 127).

První část dvanácté lekce byla věnována slovesnému aspektu minulého času, druhá část výkladu slovesného aspektu se zaměřuje na čas budoucí. Vstupním cvičením je opět nahrávka (č. 49) s doprovodným textem, na základě něhož se dozvídáme, že Eva s Petrem pro změnu plánují předvánoční úklid. To je zřejmé z Eviných slov: *Až vymalujeme, budeme mýt okna. Až umyjeme okna, budeme luxovat. Až vyluxujeme, budeme prát prádlo. Až vypereme, budeme uklízet byt. A až uklidíme...* (s. 128). Eva se jednoduše snaží sdělit, že má v hlavě jakýsi plán, jež hodlá s Petrem realizovat v blízké budoucnosti. Vzápětí je zmíněn výčet forem budoucích časů, které jsou tvořeny:

- a) slovesem být – *budu, budeš, bude, budeme, budete, budou;*
- b) imperfektivními slovesy – *budu + infinitiv;*
- c) slovesy vyjadřující pohyb – *půjdu, pojedu;*
- d) perfektivními slovesy.

Rámeček na s. 128 poukazuje na nedorozumění, které vzniká ze strany nerodilých mluvčích, a sice ohledně pochopení budoucího času. Je známo, že mnohá slovesa (např. *udělat, zavolat, napsat*) mají podle nich tendenci vyjadřovat přítomný čas, a to proto, že čas budoucí je v ostatních jazycích tvořen pomocným slovesem *být* (ve tvaru

budu) a *infinitivem* slovesa (např. *budu dělat*, *budu volat*, *budu psát*). Ještě jednou je zde připomenuta hlavní podstata slovesného vidu (viz Schéma 3) a jeho rozdělení na imperfektivum, jemuž přísluší všechny tři časy, a perfektivum, které se vyznačuje jen dvěma časy – minulým a budoucím (s. 128).

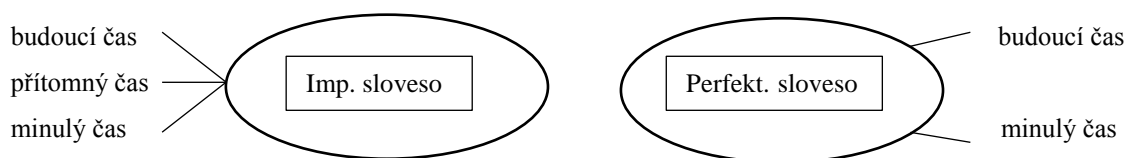

Schéma 3: Imperfektivum a perfektivum

V šestém cvičení jsou v závorce uvedena slovesa v infinitivním tvaru, jež má student podle smyslu doplnit do vět v souvislosti s tím, co plánuje zítra dělat: 1. (*Udělat*) _____ *snídani*. → 1. *Udělám snídani*, 2. (*Koupit*) _____ *chleba a mléko*. → 2. *Koupím chleba a mléko*, 3. (*Zaplatit*) _____ *účet za byt*. → 3. *Zaplatím účet za byt*, podobně je tomu i u zbylých příkladů (s. 128).

Tabulka v sedmém cvičení obsahuje čtrnáct sloves v imperfektivu i perfektivu doplněných o substantiva v akuzativu, s kterými se má student seznámit a která posléze použije ve cv. 8 „Co chce Veronika udělat v sobotu ráno?“. Sedm obrázků představuje činnost, kterou Veronika v sobotu určitě vykoná: 1. *Veronika umyje nádobí*, 2. *Veronika opraví lampu*, 3. *Veronika uvaří oběd*, 4. *Veronika si dá zmrzlinu*, 5. *Veronika vyluxuje byt*, 6. *Veronika si umyje hlavu*, 7. *Veronika namaluje obraz* (s. 129).

Na podobném principu je založeno i deváté cvičení, v němž je znázorněno šest obrázků a student má říci, co Veronika v neděli udělala/neudělala, např.: 1. *Veronika umyla nádobí*, 2. *Veronika si nedala zmrzlinu*, 3. *Veronika se učesala* (s. 129).

Dvanáctou lekcí uzavírá souhrnný přehled nejběžněji užívaných sloves v imperfektivu/perfektivu, načež první strana obsahuje samotný výčet jak v češtině, tak vedle toho i v angličtině (*číst/přečíst = to read*). Další dvoustrana pak demonstruje to sloveso, které je uvedeno pod obrázkem (s. 130–132).

7.3.5 Shrnutí

Autoři učebnice *Basic Czech II* napřed vykládají problematiku slovesného vidu formou tabulek a schémat, na které navazuje procvičování na principu doplňujících tabulek, jež mohou studentovi po jejich vyplnění posloužit i jako učební poznámky.

Výklad se rovnoměrně zaměřuje jak na slovesné imperfektivum, tak i perfektivum, zato větší pozornost je soustředěna na jejich protichůdné tvoření (imperfektivum → perfektivum, perfektivum → imperfektivum). Jak už bylo řečeno, pokud chce student utvořit tvar perfektiva z imperfektiva, nejjednodušeji ho vytvoří přidáním prefixu k infinitivnímu tvaru imperfektiva (např. *u-* + *vidět* → *uvidět*). Jiný postup je uplatňován při tvoření imperfektiva z perfektivního slovesa, to se děje buď obměnou základového slovesa (srov. *koupit* → *kupovat*), nebo odtržením prefixu ze základového slovesa (např. *poděkovat* → *děkovat*).

V učebnici *Česky, prosím II* je slovesný vid rozvrhnut do dvou částí – druhá lekce pojednává o formách imperfektiva a perfektiva času minulého, zatímco v lekcí desáté je výklad slovesného vidu rozšířen o čas budoucí a o pohybová slovesa.

Stejně jako tomu bylo u předchozích dvou zkoumaných morfologických jevů, tak i výkladu slovesného vidu předchází vstupní zmínka na bázi článku. Posléze je prostor ještě věnován opakování minulého času a teprve pak je v centru pozornosti gramatika imperfektivního a perfektivního préterita, na němž je postaveno několik cvičení. Obdobnou koncepci lze nalézt i v desáté lekcí (respektive ve všech lekcích), v níž se autorka věnuje výkladu imperfektivního a perfektivního futura.

Čeština expres 3 také předznamenává nový gramatický jev na principu článku, od něhož se odvíjejí následující úkoly. Pozornost vzápětí směřuje k výkladu slovesného vidu, který bývá soustavně střídán s procvičováním. Výklad imperfektivních a perfektivních sloves je zaměřen na všechny časy kromě času přítomného, který u perfektiv průběh netvoří. Důležitá pravidla slovesného vidu jsou opět shrnuta a podána studentovi formou gramatického okénka.

Autorka v učebnici *New Czech Step by Step* přiblíží slovesný aspekt prostřednictvím poslechové nahrávky, v níž student uslyší přechod imperfektivního slovesa do podoby perfektiva. Předtím autorka podává stručnou zmínku o tom, že celkově slovanské jazyky diferencují slovesný aspekt s ohledem na jednodušší systém slovesných časů, než je tomu v angličtině. Výklad je zaměřen na odlišnosti imperfektiva a perfektiva – jednoduše lze říci, že imperfektivum vyjadřuje opakovanou aktivitu, zatímco perfektivum značí jakýsi neopakovatelný plán, že se něco odehraje jen jednou.

První část dvanácté lekce se týká jen imperfektivních a perfektivních sloves času minulého, druhá část rozšiřuje výklad o čas budoucí. Na úplný závěr lekce autorka přichází s přehledem nejfrekventovanějších imperfektivních a perfektivních sloves.

8 Využití vymezených morfologických jevů ve vybraných učebnicích v praxi

V této kapitole (jak jsme již uvedli v teoretické části v podkapitole 1.1 „Vymezení názvu práce“) bude poukázáno na spojitost námi prezentovaných morfologických jevů (jmenného rodu, stupňování adjektiv, slovesného vidu) ve vybraných učebnicích s ohledem na adaptovanou českou prózu, a sice s knihou *Pohádky* (Holá, 2013), lépe řečeno s jejími cvičeními, která se vztahují k dílčím pohádkám.

Domníváme se, že jde o užitečný sekundární zdroj k získávání povědomí o jazyce v kontextu pohádky a že tento zdroj může být využit jako doplňující učební materiál, jehož funkci lze přirovnat k pracovnímu sešitu. Vzápětí provedeme ještě srovnání se vzorky písemných prací na základě žákovského korpusu CzeSL-SGT, a sice za účelem ověření si toho, jak student dokáže uplatnit získané vědomosti v písemném projevu.

8.1 Pohádky (adaptovaná česká próza)

Vzhledem k omezenému prostoru se zaměříme pouze na tři cvičení s odkazem na tři různé pohádkové příběhy. Tato cvičení jsme zvolili s ohledem na svůj výběr morfologických jevů – jmenný rod nás bude zajímat v pohádce *O veliké řepě*, stupňování adjektiv v pohádce *Popelka* a slovesný vid v pohádce *O kohoutkovi a slepičce*.

Na motivech pohádky *O veliké řepě* je na jmenný rod zaměřeno cvičení „Co je to?“, jehož úkolem je k jednotlivým obrázkům přiřadit správné substantivum z nabízených slov – *řepa, pes, babička, kočka, dědeček, myška, vnučka* (s. 36). Nad každým substantivem by se měl student zamyslet z hlediska jeho přirozeného rodu.⁶² Mužský rod životný označují slova *pes* a *dědeček*, rod ženský je zastoupen slovy: *řepa, babička, kočka, myška* a *vnučka*. Dále se přirozený rod objevuje ve cv. 4 (s. 36) v souvislosti se shodou l-ového participia, na základě něhož student pozná podle osobní koncovky příslušný rod, např.: 1. ***Dědeček zasadil řepu na jaře***, 2. ***Řepa vyrostla veliká***, 3. ***Dědeček chtěl řepu vytáhnout na podzim***, 4. ***Jako první zavolal dědeček na pomoc babičku***, 5. ***Jako poslední zavolal na pomoc myšku***, 6. ***Řepa udělala hop a byla venku***. Takto bychom mohli pokračovat i v dalších cvičeních, poněvadž jmenný rod bývá zpravidla v každé větě.

⁶² Poznamenejme, že toto cvičení může být rovněž chápáno i z hlediska rozvíjení slovní zásoby.

Stupňování adjektiv je možno procvičit v úloze sedmé vztahující se k pohádce *Popelka* (s. 58), v níž má student za úkol doplnit do řádku chybějící stupeň adjektiva:

1. známý – _____ – _____ → známý – **známější** – **nejznámější**;
2. _____ – _____ – **nejtěžší** → **těžký** – **těžší** – **nejtěžší**;
3. ošklivý – _____ – _____ → ošklivý – **ošklivější** – **nejošklivější**;
4. _____ – **lehčí** – _____ → **lehký** – **lehčí** – **nejlehčí**;
5. špinavý – _____ – _____ → špinavý – **špinavější** – **nejšpinavější**.

V této úloze je možné si procvičit tvoření všech tří adjektivních stupňů – pozitivu, komparativu i superlativu.

Slovesnému vidu je věnován prostor ve cvičeních 8 a 9, která vycházejí z pohádkového příběhu *O kohoutkovi a slepičce*. V osmém cvičení má student z uvedené nabídky sloves (*jíst, dávat, přinášet, zachraňovat, nacházet, přinést, sníst, najít, dát, zachránit*) zapsat odpovídající imperfektivní/perfektivní slovesný tvar do příslušného řádku, např. *jíst* (impf.), *sníst* (pf.); *dávat* (impf.), *dát* (pf.); *přinášet* (impf.), *přinést* (pf.). Deváté cvičení se týká porovnání významu imperfektivních a perfektivních sloves ve větách: 1. Kohoutek **jedl** zrnko. – Kohoutek **snědl** zrnko, 2. Švec **dával** boty švadleně. – Švec **dal** boty švadleně, 3. Slepička **přinášela** vodu kohoutkovi. – Slepička **přinesla** vodu kohoutkovi, 4. Slepička **zachraňovala** kohoutka. – Slepička **zachránila** kohoutka (s. 41). První varianta (sloveso v imperfektivu) vždy označuje neohraničený proces, zatímco druhá varianta (sloveso v perfektivu) udává výsledek děje nebo děj, který se odehrál v určitém okamžiku.

Tímto jsme chtěli poukázat na to, že i adaptovaná česká próza, jakožto sekundární zdroj informací, má své zastoupení ve výuce češtiny pro nerodilé mluvčí, a to nejen ve cvičeních, jež se vztahují k motivům jednotlivých pohádek, ale přímo v nich samotných. Student má tak možnost si uvědomit, že získané znalosti, jimž se naučil na základě učebnic/e, lze uplatnit v praxi.

8.2 Žákovský korpus CzeSL-SGT a jeho využití

Naší snahou bude zachytit na konkrétním vzorku žákovského korpusu CzeSL-SGT⁶³ část týchž morfologických jevů z pohádkových cvičení a ukázat tak další praktický příklad

⁶³ CzeSL-SGT zahrnuje přepisy písemných prací nerodilých mluvčích, kteří navštěvovali kurzy češtiny v letech 2009–2013. Celkem obsahuje 8 617 textů od 1 965 autorů a z toho bylo zaznamenáno 54 odlišných prvních jazyků.

Dostupné z: <http://utkl.ff.cuni.cz/~rosen/public/2014-czesl-sgt-cs.pdf> [on-line]. [cit. 2017-03-30].

toho, že student dokáže teoretickými poznatky z učebnic/e operovat dokonce i ve společenské sféře každodenního života.

Jak již bylo zmíněno v teoretické části (podkapitola 4.3 „Žákovský korpus CzeSL-SGT“), užitečným zdrojem dat jsou vedle studentských písemných prací i avizovaná metadata neboli metainformace. Pro náš účel byl postačující výběr pěti metainformací: 1. médium – rukopis; 2. Společný evropský referenční rámec – A1, A1+, A2; 3. bilingvizmus – NE; 4. učebnice – NCSS, BC⁶⁴; 5. Věková kategorie – 16–26 let. Tyto informace jsme označili v nabídce „specifikovat dotaz podle metainformací“ vždy pro daný vzorek. Vedle těchto metadat jsme vždy zadali typ dotazu „základní“ s možností automatického promíchání konkordancí.⁶⁵ V zásadě nám šlo o to, abychom našli autentický přepis rukopisu, tudíž jsme jeho kontext nijak korektorsky neupravili, jen jsme zkrátali jeho rozsah, i přesto, že rukopis neodpovídá ryze spisovné češtině. Náš zájem směřoval v primární rovině ke správnosti stanovených morfologických jevů, nikoli k ortografickému plánu spisovnosti/nepisovnosti.⁶⁶

První dva vzorky jsme zaměřili na tvar jmenného rodu, přičemž první vzorek obsahuje substantivum *dědeček* a druhý vzorek substantivum *babička*.

1. vzorek

Holka se jmenuje Eva . Eva se dívá na televizi na dobrý film . Vedle televizi stojí malá skříň . Na skříni stojí malý , moderní a hezký magnetofon . Uprostřed dole na židle sedí *dědeček* a čte časopis . Uprostřed je velký stůl . Na stole je talíř . Nahoře visí lampa . Lampa je moderní a nová . V noci svítí dobře . Podlaha je čistá (CzeSL-SGT, 2014).

2. vzorek

Napište text o vaší rodině Jmenuju se Adam . Moje maminka se jmenuje Eva a je manažer a je veselá a krásná , fantastická . Moje *babička* se jmenuje Eva a je v domácnosti a je energická , hýtrá a veselá . Eva a Eva jsou nejlepší kamarády moje maminky . Jsou energické a hodn učí se česky v jazykové škole v Praze (CzeSL-SGT, 2014).

Ve třetím až šestém vzorku jsme sledovali výskyt stupňování adjektiv, a sice komparativu *těžší* a *lehčí* a superlativu *nejtěžší* a *nejlehčí*.

3. vzorek

Takový životní styl může být vysvětlen historickým vlivem . Jeste , Čechi hodné cestují, pro Rusy to je *těžší* kvůli problémům s vizou . Čechi jsou svobodní a mají větší výběr

⁶⁴ NCSS = *New Czech Step by Step*; BC = *Basic Czech*

⁶⁵ Konkordance znamená výskyt hledaného slova v korpusu ve spojení s kontextem.

⁶⁶ Korpusové doklady neprošly stylistickou, gramatickou ani ortografickou úpravou.

všem . Ale myslím , že naše kultura je bohatší . Máme velkou historii , hodne slavných spisovatelů , skladatelů , sportsmen , zpěváků atd. (CzeSL-SGT, 2014).

4. vzorek

Můj tatínek radil mne že stál sportovcem a proto zabýval jsem se ju-do asi devět let ale ten sport moc se mi nelibil a nezajímál . Myslím že otázka ";⁶⁷ Čím chcete být teď ? "; je **nejtěžší** otázka pro mne , protože teď nechci být nikým a chci jenom mít hezký a veselý život protože teď je nejlepší čas ve všem životě podle mého názoru (CzeSL-SGT, 2014).

5. vzorek

A takže teď ekonomické obor je važny , ale hodně lidí už mají ekonomické vzdělání . To je **lehčí** , než studovat humanitní obor . Tak že ja myslím , že humanitní obor má víc práci než technické obor nebo ekonomický . Chci studovat a poradím vám taky studovat humanitní obor (CzeSL-SGT, 2014).

6. vzorek

Žijeme ve dvacátém století , a stát milionářem teď/v náš čas ? není tak složitě , jak to bylo dřív . Ted' abych stát milionářem existuje mnoho způsobů . **Nejlehčí** z nich je víra v loterejní úspěch . Můžete hrát loterii , ale opravdu musíte věřit že stanete milionářem . Víra v něco má obrovský vliv na lidský osud . Já v to upřímně věřím (CzeSL-SGT, 2014).

Poslední dva vzorky se týkají slovesného vidu, sedmý vzorek ukazuje imperfektivní sloveso **přinášet** v přítomnosti a v osmém vzorku je zahrnuto jeho opozitum v podobě perfektivního slovesa **přinést** v minulosti.

7. vzorek

Univerzita Karlová v Praze je jedná z nejstarších vysokých škol v Čechách a v Evropě . Rozhodla jsem studovat v ČR , protože chtěla bych mít vysoký uroveň vzdělání a pracovat tady . Studium v ČR **přináší** mě možnost zlepšit život a mít všechno co mám mít pro sebe a své rodinu . Ale taky existují hodně problémů , které jsou spojené se studiem v ČR a v Praze (CzeSL-SGT, 2014).

8. vzorek

Pavel Obsluha obsluhoval nás obsluha říkal "; Dobrý den . Tady je menu . Co si k pití ? "; Já jsem odpověděla , že "; Dáme si jednu kolu a malé pivo . "; A obsluha **přinesl** to . Zároveň ptal , "; Máte vybráno ? "; Odpověděla jsem . "; Dáme si dnes polévku , guláš , koleno a smažené vepřové řízek . "; Za chvíli jsme dostali všechna jídla (CzeSL-SGT, 2014).

⁶⁷ Výraz " (z angl. *quotation mark*) značí uvozovky.

Závěr

Máme-li z naší strany učinit závěr, která z učebnic podává nerodilým mluvčím výklad vymezených morfologických jevů co nejpřehledněji a nejsrozumitelněji, zastáváme názor, že musíme bezpochyby přihlédnout k několika již zmiňovaným faktorům (koncepční provedení učebnice, vizuální podoba, recenze, dobré jméno autora, dostupnost), bez nichž bychom nedosáhli objektivního srovnání.⁶⁸

Podle svého stanoviska hodnotíme učebnici *New Czech Step by Step* (Holá, 2012) jako zcela optimální, a to hned z několika důvodů. Výhoda této učebnice spočívá zejména v její koncepci, neboť student je prostřednictvím jedné učebnice seznámen se všemi vymezenými morfologickými jevy, tj. jmenným rodem, stupňováním adjektiv a slovesným videm.

Jmenný rod je podán v kombinaci obrázkových ilustrací, ukázkových cvičení a tuto jednotu uzavírá samotný výklad formou barevně laděného rámečku. Dostatečný prostor je věnován oběma typům jmenného rodu – přirozenému a gramatickému. Stojí za to připomenout podstatu jmenného rodu určujícího vzájemný vztah (interdependenci) mezi adjektivy, pronominy a substantivy (např. *Nový a moderní dům, To je ten muž, To je tvoje kamarádka? Je moc sympatická*). Zpravidla se jedná o měkká a tvrdá adjektiva a také o demonstrativní a posesivní pronomina.

Obdobným způsobem je pojato stupňování adjektiv, které je vysvětleno na základě šedého rámečku pro nepravidelné tvary stupňů a pomocí schématu pro tvoření pravidelného stupňování. Pamatováno je i na tzv. stupňování opisem, např. *Eva je krásnější než princezna*. Opět nechybí procvičování tohoto morfologického jevu na různých úkolech.

Oblast týkající se slovesného vidu, konkrétně odstavců „Co je slovesný vid?“ a „Co vyjadřuje slovesný vid?“, je podle našeho názoru prezentována příliš explicitně, až hutně bez výčtu. To má za následek narušení vnímání obsahu, na nějž je odkázáno v souhrnné příloze gramatiky na s. 233. Dodejme, že vysvětlení je podáno jen v angličtině. Výklad imperfektiva a perfektiva ukázkově mapují obrázky vyjadřující aktivitu jako proces a v druhém případě výsledek aktivity. První část je věnována imperfektivním a perfektivním slovesným tvarům v préteritu a v dalším pořadí je prostor

⁶⁸ Zároveň bychom chtěli podotknout, že naše celková analýza se bezpochyby nemusí (a pravděpodobně také nebude) shodovat s jinými výzkumnými stanovisky, neboť připouštíme subjektivní stanovisko autora, jehož posouzení má významnou úlohu pro celé šetření.

věnován týmž slovesným tvarům, avšak ve futuru. Velmi kladně hodnotíme celkový přehled dvaceti čtyř zastoupených sloves ve formě perfektiva/imperfektiva s doplňující ilustrací a anglickým ekvivalentem.

Lze konstatovat, že učebnice NCSS se vyznačuje kvalitou díky propracované kompozici, barevnému kódování a vzorovým příkladům.

Druhé místo připisujeme učebnicové řadě *Basic Czech*, a to konkrétně učebnicím *Basic Czech I* (Adamovičová – Ivanovová, 2012) a *Basic Czech II* (Adamovičová – Ivanovová – Hrdlička, 2012). Jak již bylo zmíněno v praktické části, jmenný rod je vysvětlen v BC I, zbývající dva morfologické jevy – stupňování adjektiv a slovesný vid, jsou podány v BC II. Tato učebnicová řada je oprostěna od barevných obrázků, zato v učebnici můžeme spatřit množství barevných tabulek. Právě nespočet barevných tabulek hodnotíme kladně, neboť jejich formou je studentovi prezentován výklad morfologických jevů přehledným, srozumitelným, stručným a výstižným způsobem. Další plusovou hodnotou může být pro studenta zprostředkovací anglický jazyk napříč celou učebnicí (týká se zadání úkolu a výkladu).

Vysvětlení přirozeného a gramatického rodu, ostatně i dalších morfologických jevů, je studentovi předloženo formou tabulky, již obvykle doplňuje rozšiřující poznámka. Na výkladovou část navazuje procvičování. Z pohledu studenta tu však postrádáme větší prostor, který by měl být tomuto nácviku věnován, poněvadž se domníváme, že jedna úloha (s. 29 v BC I) nemůže adekvátně upevnit znalost gramatického rodu. Jako dostačující řešení bychom navrhovali tuto jednu rozsáhlou úlohu rozšířit na alespoň tři cvičení.

Jinak je tomu u stupňování adjektiv, na jehož přehledný výklad (opět formou tabulky a odkazem na upřesňující vysvětlení) navazuje cv. 9 a 10 týkající se komparativu, cv. 11 je zaměřeno na superlativ a závěrečné cv. 12 kombinuje oba stupně.

Slovesný vid je podle našeho domnění zpracován detailněji (s. 84–100), než by bylo třeba pro referenční úroveň A2, přihlédneme-li kromě toho i k formátu BC II. Výklad začíná na dvoustraně (s. 84 a 85), která podává souhrnné vysvětlení imperfektivních a perfektivních slovesných tvarů formou dvou tabulek a jednoho schématu. Na dalších stranách je slovesnému vidu věnována z našeho pohledu značná pozornost, jež se upíná ke třem částem. Zrekapitulujme, že první část se týká tvoření perfektiva – to sestává z imperfektivního slovesa, k němuž je připojen prefix. Druhá část prezentuje na první pohled velice podobné tvary sloves (např. *používat/použít*), které se však různí v závislosti na procesu slovesného děje a jimž odpovídá forma imperfektiva (*používat*)

nebo perfektiva (*použít*). Třetí část představuje slovesa pohybu *jít/přijít, chodit/přicházet, jít/jet, chodit/jezdit*. V dostatečné míře je prostor věnován i pochopení tohoto morfologického jevu, a to na principu doplnění správné varianty imperfektiva/perfektiva do tabulky a také do textu.

Na rozdíl od předchozí učebnice NCSS se v této učebnici student setkává hned od počátku s imperfektivními a perfektivními slovesy ve všech příslušných časech.

Na třetí pozici jsme umístili učebnicovou řadu *Česky, prosím*, složenou ze tří analyzovaných učebnic: *Česky, prosím Start* (Cvejnová, 2011); *Česky, prosím I* (Cvejnová, 2008); *Česky, prosím II* (Cvejnová, 2012).

Učebnici *Česky, prosím Start* jsme do svého plánu zařadili proto, že podle našeho názoru tvoří jakýsi předstupeň k prvnímu dílu *Česky, prosím I*. Zajímalo nás, zda se v učebnici *Česky, prosím Start*, kterou autorka pojímá jako doplňující materiál k *Česky, prosím I*, může student seznámit se zmiňovanými morfologickými jevy. Ukázalo se, že z vymezených morfologických jevů tato učebnice zahrnuje pouze přirozený rod v souvislosti s přechylováním.

Výraznější pozornost je jmennému rodu věnována až v učebnici *Česky, prosím I*, přičemž v první lekci se student seznámí s přirozeným rodem a rovněž s pravidly pro přechylování. Ve druhé lekci je prostor věnován rodu gramatickému. Vezmeme-li v úvahu, že na učebnici navazuje pracovní sešit, můžeme se nakonec spokojit s tím, že v učebnici jsou věnovány jen dvě úlohy procvičení gramatického rodu. Celkově lze soudit, že barevná tabulka podává odpovídající výklad jmenného rodu jako předchozí dvě učebnice. Kladně hodnotíme spojitost výkladů jmenného rodu s demonstrativy, poněvadž jmenný rod nabývá svého významu v součinnosti s adjektivy či pronominy.

Výklad stupňování adjektiv působí z našeho pohledu nesystematicky, nejednotně, narušeně, a to kvůli necelistvému výkladu komparativu a superlativu. Ačkoli se s oběma stupni student setkává v šesté lekci, jsme toho názoru, že by výklad komparativu a superlativu měl na sebe bezprostředně navazovat. Pro komparativ je prostor vymezen na s. 139 (oddíl B „Nakupujeme“), zatímco superlativ je zmíněn až na s. 147 (oddíl C „Nákupní centrum“). Naopak pozitivně vnímáme propracovanou diferenciaci nepravidelných tvarů stupňů na tři typy. Do první klasifikace jsou řazena adjektiva končící na *-ší* (např. *vysoký* → *vyšší*), do druhé klasifikace patří adjektiva končící na *-čí* (např. *hezký* → *hezčí*) a třetím typem jsou nepravidelné tvary, jak je známe z gramatických příruček češtiny (např. *dobrý* → *lepší*, *špatný* → *horší*). Rovněž tak je věnována pozornost stupňování opisem pomocí výrazů *velký jako, větší než, jiný než* atd.

Pravidlo pro tvoření superlativu je jednoduše vysvětleno v rámečku: *nej-* + komparativ adjektiva.

Nejednotný postup autorka zvolila i u výkladu slovesného vidu, i když nutno poznamenat, že tady je použit oprávněně. Ve druhé lekci je totiž student seznámen s imperfektivním a perfektivním préteritem a v téže lekci je i procvičeno v dílčích úlohách. Nepatrnou zmínku o slovesném vidu lze nalézt i ve čtvrté lekci na s. 91, kde je slovesný vid součástí jiného gramatického jevu, a sice příslovečného určení místa. Souvislý výklad slovesného vidu z druhé lekce navazuje až v lekci desáté, která prezentuje imperfektivum a perfektivum futura a kromě něho také slovesa pohybu a některá imperfektivní slovesa s prefixem *po-* ve futuru (např. *V létě porostou houby*).

Souhrnně lze říci, že výklad slovesného vidu byl podán srovnatelným způsobem jako u předchozích dvou učebnic, byť jsme zaznamenali jednu mýlku na s. 49 ve cv. 4. Zadání úkolu zní: „Doplňte perfektivní verba podle vzoru“, přičemž vzorový příklad a rovněž celé cvičení je bezesporu postaveno na chybném základě (srov. vzorový příklad: *Zavřel _____*. → *Zavřel dveře*).

Poslední místo připisujeme učebnicové řadě *Čeština expres*, která jistě upoutá studentovu pozornost svou vizuální stránkou, ale dovoluujeme si tvrdit, že po obsahové stránce nejsou učebnice nijak zvláště propracovány. Velkou nevýhodu shledáváme zejména v oddělení uceleného výkladu gramatických jevů, které lze najít pouze v samostatné *Příloze*. Ta je sice součástí každé učebnice, přesto soudíme na základě vlastní zkušenosti, že se jedná o neefektivní a leckdy i zdlouhavý proces na úkor časové tolerance. To má podle našeho stanoviska primárně negativní důsledek na parcelaci výkladu v učebnici. Další nedostatek oproti předchozím učebnicím vidíme v nepoměru písemných a ústních úkolů, byť jsme si vědomi toho, že procvičování je záležitostí osnovy především pracovního sešitu. Kladnou stránku naopak spatřujeme právě ve zmiňovaném pracovním sešitu, jenž je součástí učebnice. Student má tak možnost snadné sebekontroly, zda zvládl/nezvládl pochopit daný morfologický jev. V neposlední řadě velmi kladně hodnotíme na konci lekce souhrnný seznam toho, co by si měl student z dané lekce zapamatovat.

V učebnici *Čeština expres 1* (Holá – Bořilová, 2011) je rovněž v první lekci věnován prostor přirozenému rodu, zatímco s gramatickým rodem je student seznámen teprve v třetí lekci. Tam jsme si na s. 23 povšimli neexistující podoby termínu **konzonant* (správně jen kodifikovaná možnost *konsonant*), který autorky uvádí ve špatném znění na téže straně čtyřikrát. Kladný postoj zaujíme ke zpracování gramatického rodu

substantiv ve spojitosti s demonstrativy (*ten, ta, to*) a dále i s tvrdými (*dobrý, dobrá, dobré*) a měkkými (*kvalitní*) adjektivy, neboť zastáváme tentýž názor, že jmenný rod substantiva ve větě nabývá svého významu v závislosti na shodném přívlastku, eliminujeme-li možnost přívlastku neshodného.

Výkladový úsek stupňování adjektiv je pojat soustavně s ohledem jak na komparativ, tak i superlativ. V tabulce jsou uvedena pravidla pro tvoření pravidelných forem obou stupňů a rovněž jsou jmenovitě zmíněny tvary nepravidelných forem (změna v kmeni), jež se musí student naučit. Pro úplnost dodejme, že ČE 3 neuvádí žádnou zmínku o stupňování opisem. Na výklad pak navazuje několik cvičení, převážně však ústní formou.

U slovesného vidu není třeba upozorňovat na žádné neobvyklé odchylky, obecně můžeme konstatovat, že je výklad v základní rovině obsahově srovnatelný s výkladem předchozích učebnic. V tabulce je zastoupeno vyjádření časů imperfektivních a perfektivních sloves, jež je možné vytvořit. Odlišnost nicméně nalézáme například v tom, že ČE 3 nikterak nezmiňuje slovesa pohybu.

Během analýzy morfologických jevů jsme si povšimli, že ani jedna z vybraných učebnic nezmiňuje důležitý fakt, a to ten, že nelze stupňovat všechna adjektiva (např. *studentský klub, střední vzdálenost*), nýbrž jen adjektiva kvalifikační. Dále bychom upozornili na přítomnost terminologie ryze mezinárodní, čímž míníme například *slovesa imperfektivní (slovesa nedokonavá), slovesa perfektivní (slovesa dokonavá)*; dále označení *pozitivu (prvního stupně), komparativu (druhého stupně), superlativu (třetího stupně)* nebo třeba termín *moce (přechylování)*. Domníváme se, že nerodilý mluvčí má představu pouze o daných internacionalizmech, a není zřejmě obeznámen s českými ekvivalenty. To by mohlo mít za následek nedorozumění mezi Čechem a nerodilým mluvčím, kdyby měl nerodilý mluvčí k dispozici pouze českou variantu termínu.

Seznam použitých symbolů a zkratek

AUČCJ = Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka

BC = Basic Czech

ČC = Čeština pro cizince

ČCJ = Čeština jako cizí jazyk

ČE = Čeština expres

ČNK = Český národní korpus

cv. = cvičení

F = femininum

IJP = Internetová jazyková příručka

impf. = imperfektivum

L1 = první jazykový kód

M = maskulinum

N = neutrum

NASCS = Nový akademický slovník cizích slov

NCSS = New Czech Step by Step

OJM = Odlišný mateřský jazyk

PČP = Pravidla českého pravopisu

pf. = perfektivum

PMČ = Příruční mluvnice češtiny

s. = strana

SERR = Společný evropský referenční rámec pro jazyky

ÚČNK = Ústav Českého národního korpusu

→ změna

x kontra

* nesprávná varianta

Použitá literatura a zdroje

I. Prameny

Učebnice

ADAMOVIČOVÁ, A., IVANOVOVÁ, D. *Basic Czech I*. Praha: Karolinum 2012.

ADAMOVIČOVÁ, A., IVANOVOVÁ, D., HRDLIČKA, M. *Basic Czech II*. Praha: Karolinum 2012.

CVEJNOVÁ, J. *Česky, prosím Start*. Praha: Karolinum 2011.

CVEJNOVÁ, J. *Česky, prosím I*. Praha: Karolinum 2008.

CVEJNOVÁ, J. *Česky, prosím II*. Praha: Karolinum 2012.

HOLÁ, L. *New Czech Step by Step*. Praha: Akropolis 2012.

HOLÁ, L., BOŘILOVÁ, P. *Čeština expres 1* (anglická verze). Praha: Akropolis 2011.

HOLÁ, L., BOŘILOVÁ, P. *Čeština expres 3* (anglická verze). Praha: Akropolis 2014.

Adaptovaná česká próza

HOLÁ, L. *Pohádky*. Praha: Akropolis 2013.

Korpus

ŠEBESTA, K., BEDŘICHOVÁ, Z., ŠORMOVÁ, K. a kol. *CzeSL-SGT: korpus češtiny nerodilých mluvčích s automaticky provedenou anotací, verze 2 z 28. 7. 2014*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2014. Dostupný z: <https://www.korpus.cz/>.

II. Monografie a sborníky

HAVRÁNEK, B., JEDLIČKA, A. *Stručná mluvnice česká*. Praha: Fortuna 2002.

KARLÍK, P., NEKULA, M., RUSÍNOVÁ, Z. (eds.). *Příruční mluvnice češtiny*. 2. opravené vydání. Praha: NLN 2003.

KOCEK, J., KOPŘIVOVÁ, M., KUČERA, K. *Český národní korpus – úvod a příručka uživatele*. Praha: ÚČNK FF UK 2000.

KOLÁČKOVÁ, L. Hlediska, podle nichž učitelé ČCJ vybírají učebnice. *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ) 2010*. Praha: Akropolis 2010, s. 95.

KRAUS, J. a kol. *Nový akademický slovník cizích slov A–Ž*. Praha: Academia 2007.

PAZDEROVÁ, P. Beletrie ve výuce cizího jazyka. *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ) 2003–2005*. Praha: Akropolis 2005, s. 145.

POLDAUF, I., ŠPRUNK, K. *Čeština jazyk cizí. Mluvnice češtiny pro cizince*. Praha: SPN 1968.

PRAVDOVÁ, M. *Čeština nově od A do Ž*. Praha: Academia 2016.

VALKOVÁ, J. *Komunikační přístup a učebnice češtiny pro nerodilé mluvčí*. Praha: FF UK v Praze 2014.

III. Internetové odkazy

BIDLAS, V., CONFORTIOVÁ, H., TURZÍKOVÁ, M. *Čeština jako cizí jazyk, Úroveň A2*. Praha: MŠMT ČR 2005, [on-line], [cit. 2017-02-09].

Dostupné z WWW: < <http://www.msmt.cz> >.

HÁDKOVÁ, M., LÍNEK, J., VLASÁKOVÁ K. *Čeština jako cizí jazyk, Úroveň A1*. Praha: MŠMT ČR 2005, [on-line], [cit. 2017-02-09].

Dostupné z WWW: < <http://www.msmt.cz> >.

ROSEN, A. *CzeSL-SGT – korpus češtiny nerodilých mluvčích s automaticky provedenou anotací* (2014), aktualizace 7. 10. 2015, [on-line], [cit. 2016-09-29].

Dostupné z WWW: < <http://utkl.ff.cuni.cz> >.

Akademický slovník současné češtiny, [on-line]. [cit. 2016-12-29].

Dostupné z WWW: < <http://www.ujc.cas.cz> >.

Co je korpus, [on-line]. [cit. 2016-09-28].

Dostupné z WWW: < <https://ucnk.ff.cuni.cz> >.

Co je to vlastně učebnice, [on-line]. [cit. 2016-09-19].

Dostupné z WWW: < <https://www.fraus.cz> >.

Čeština jako druhý jazyk, [on-line]. [cit. 10-21-2016].

Dostupné z WWW: < <http://www.inkluzivniskola.cz> >.

Charakteristika pojmu učební pomůcky, [on-line]. [cit. 2016-09-19].

Dostupné z WWW: < <http://www.msmt.cz> >.

Internetová jazyková příručka (2008–2017), [on-line].

Dostupné z WWW: < <http://prirucka.ujc.cas.cz> >.

Metodický portál RVP.CZ, [on-line]. [cit. 10-21-2016].

Dostupné z WWW: < <http://clanky.rvp.cz> >.

O písmu Comenia Script, [on-line]. [cit. 2017-03-15].

Dostupné z WWW: < <http://www.lencova.eu> >.

Publikace, [on-line]. [cit. 2016-11-07].

Dostupné z WWW: < <http://www.czechstepbystep.cz> >.

PŘÍLOHY

Čeština jako kulturní fenomén v integraci cizinců

Tato kapitola je koncipována s přesahem ke společenství jazyka a lidí, neboť jedno bez druhého nemůže koexistovat.

Náhled do historie češtiny jako druhého jazyka

Je známo, že se bohemistika od svého vzniku až do konce 80. let 20. století profilovala především na český jazyk jako jazyk mateřský. Jinak tomu ale bylo v 90. letech 20. století, kdy bohemistika začala kromě mateřského jazyka rozšiřovat svůj zájem i o češtinu jako jazyk nemateřský, tzv. druhý jazyk. Zájem tkví v proměnlivosti doby. Jednou z etap je příchod emigrantů do ČR, návrat imigrantů z tehdejšího Sovětského svazu, nárůst počtu zahraničních podnikatelů a manažerů, resp. rozličných profesí na území státu ČR (Čechová, 2012, s. 96).

Významný podíl v této oblasti měl také cestovní ruch. Stále více turistů toužilo u nás zůstat nejen na krátkodobý pobyt, nýbrž i pobyt dlouhodobý. To je také jeden z důvodů, proč turisté měli zájem o to, aby si osvojili vyjadřovací schopnosti na úrovni běžné komunikace a zafixovali si případně praktickou slovní zásobu (týká se převážně cizinců s dlouhodobým pobytem).⁶⁹

Právě po r. 1990 tvoří čeština nedílnou součást multikulturní komunikace, stává se v oné době jejím prostředkem. Do značné míry se přestávají objevovat radikální názory xenofobních Čechů k cizincům a vůbec ke všemu, co se jeví jako cizí. Byť se i v současné době nadále setkáváme s těmito odpůrci, kteří jsou xenofobně vyhranění, usuzujeme, že tyto předsudky nedosahují takových enormních rozměrů jako v předchozích letech.⁷⁰ Přikláníme se k názoru, že každý subjekt může danou situaci vnímat odlišným způsobem.

Dnes můžeme pozorovat, že společnost prošla v posledních letech neuvěřitelnou změnou, překotným vývojem. Zaznamenáváme tu početné příklady toho, jak spolu nerodilí mluvčí konverzují čím dál častěji česky. Není nijak neobvyklé potkat na veřejném prostranství pár či skupinku Vietnamců, Poláků, Ukrajinců, Slováků nebo Romů hovořící právě česky (Čechová, 2012, s. 98).

⁶⁹ Dostupné z: <http://www.cicpraha.org/cs/pro-verejnost/zakladni-informace-o-imigraci-v-cr/otazky-a-odpovedi-o-cizincich-v-cr.html>. [cit. 2016-11-4].

⁷⁰ Nutno podotknout, že záměrně opomíjíme záležitost ohledně současné „uprechlické krize“, která není ani předmětem našeho hodnocení, ani předmětem našeho výzkumu.

Nejenže na prahu 90. let se zvýšil zájem o český jazyk ze strany nově příchozích, nýbrž začalo i přibývat různých odborných projektů a týmů, jež se specializovaly výhradně na češtinu jakožto jazyk cizí, nemateřský. S tím souvisel zásadní problém, jak adaptovat žáky, imigranty, do vyučovacího procesu s minimálními kulturními a jazykovými odlišnostmi mezi české žáky a učitele (tamtéž, 2012, s. 228).

Motivace cizinců učit se češtinu

V této podkapitole nás bude zajímat, jaké nejčastější aspekty motivují cizince, aby se učili češtinu. Stejnou otázku si kladla i Milada Öbrink Hobzová ve svém výzkumném šetření *Dospělí imigranti v České republice a jejich motivace učit se český jazyk* (2013). Část jejího průzkumu jsme převzali a učinili k němu doplnění z naší strany.

První otázka zněla: „Jaký je důvod respondentů pro docházení do kurzu češtiny pro cizince?“ Odpověď s nejvyšším počtem hlasů byla: „Domluvit se lépe česky v každodenních situacích (77x).“ Dalšími odpověďmi byly: „Chci se naučit něco nového (61x), chci potkat nové lidi (31x), kvůli rodině (21x).“ Druhá otázka byla: „Proč je nutné pro respondenty umět česky?“ Odpovědi na tuto otázku byly: „Zlepšit si svou češtinu kvůli práci (68x), zlepšit si češtinu kvůli své rodině (39x), složit test v jazykovém kurzu (30x).“ Třetí otázka byla zaměřena na situaci, kdy mluví respondenti česky. Odpověděli, že nejčastěji mluví „s přáteli (52x), v práci (50x) a při komunikaci s úřady (49x).“⁷¹

Sumarizujeme-li hlavní myšlenky průzkumu, domníváme se, že respondenti pojmají češtinu jako prostředek komunikace nezbytně nutný k integraci do české společnosti. Jejich snahou je také kontakt s rodinnými příslušníky, dále se učí česky kvůli své profesi či kvůli vzájemné vazbě k českému prostředí.

K dalšímu poměrně častému důvodu, proč se cizinci učí česky, patří tužba získat české státní občanství, a s tím souvisí i prokázaná znalost českého jazyka na úrovni B1.⁷² Podotkněme, že pro žadatele o získání trvalého pobytu je postačující znalost začátečnicka na úrovni A1. Jednoduše řečeno každý jedinec má přirozenou potřebu někam patřit. Ať už z jakéhokoli důvodu někdo nechce či nemůže žít v rodné zemi, má možnost za splnění určitých práv a povinností⁷³ nabýt právoplatně českého občanství, i když nemá

⁷¹ Dostupné z: milena-obrink-hobzova.pdf [on-line]. [cit. 2016-11-11].

⁷² Ústav odborné a jazykové přípravy UK v Praze se tradičně podílí svou vysokou odborností na přípravě a organizaci kurzů pro cizince, kteří se chystají skládat „Certifikovanou zkoušku z češtiny pro cizince“ (CCE) či „Zkoušku z českého jazyka pro účely udělování státního občanství ČR.“ Dostupné z: <http://ujop.cuni.cz/>. [cit. 2016-11-11].

⁷³ Více o tom, jak lze získat české státní občanství a za jakých stanovených podmínek, vymezuje zákon č. 40/1993 Sb., o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

na občanství právní nárok zdaleka úplně každý, neboť žadatel je povinen projít striktním posouzením Ministerstva vnitra ČR, které taktéž učiní konečný verdikt (Günter a kol., 2015, s. 64).

Učit se češtinu jako druhý jazyk nemusí vždy souviset s výše uvedenými důvody, ale tato snaha může vycházet i z vlastního přesvědčení. Příkladem toho může být překladatelství, zájem o mykologii, studium romistiky,⁷⁴ práce v dceřiných společnostech nebo třeba životní výzva. To je pouze nemalý zlomek shrnutí, které názorně vysvětluje následující článek:

Najde se spousta důvodů, proč si mladý Rakušan vybere češtinu jako životní výzvu. Třeba kvůli práci v českých pobočkách rakouských bank. Nebo kvůli pestřejšímu výběru studijních oborů. Nebo proto, že máte rádi české politiky. Ano, i to může být motivace. „Bohemisté tu mají často velmi zvláštní motivace. Měl jsem jednu studentku, která studovala češtinu, aby pak mohla dělat romistiku v Praze, protože ta existuje jen tam. Jiná studentka zas měla ráda Václava Havla, a tak si řekla, že musí vystudovat češtinu,“ vysvětluje profesor Stefan Michael Newerkla, který vede vídeňskou bohemistiku,⁷⁵ za hranicemi Česka vůbec největší.⁷⁶

Skutečnost, že o češtinu je opravdu dlouhodobě stále vyšší zájem, dokládají některé fakulty filologického směru, které každoročně pořádají pro své zahraniční studenty letní školu zaměřenou právě na český jazyk, a to na řadě míst Česka. Cizinci tak mají mimořádnou možnost se zdokonalit v mluveném i psaném projevu pod špičkovým dohledem.

Další pozitivně hodnocenou skutečností u zahraničních studentů, kteří studují v ČR na jedné z univerzit či vysokých škol v rámci programu Erasmus či jiných výměnných programech, je velmi pestrá škála nejrůznějších oborů, které nabízí studium dokonce i v cizojazyčných studijních programech. Zájem ze strany zahraničních studentů je převážně „o studium jazyků, politologii, historii, ekonomické, právní, lékařské obory

⁷⁴ Pouze na jedné z českých univerzit, tj. na Filozofické fakultě UK, lze studovat obor Romistika. Ten byl založen r. 1991 Milenou Hübschmannovou, přední badatelkou romistických studií. Hlavním posláním romistiky je zejména filologie, studium romského jazyka, a jeho přesahy k antropologickému, historickému, politologickému, religionistickému a folkloristickému porozumění. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/akreditace/studium/11210/1001426/?lang=cs>. [cit. 2016-11-11].

⁷⁵ Málodko si je vědom, že čeština má ve Vídni mnohem delší tradici než v Česku. V roce 2015 si Vídeňská univerzita připomněla 240 let od výuky bohemistiky. Se zavedením výuky češtiny přišla arcivévodkyně Marie Terezie, která povolala 7. 10. 1775 Josefa Valentina Zlobického jako prvního profesora české literatury a jazyka na Vídeňskou univerzitu.

⁷⁶ Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/zzz/_zprava/1546776. [cit. 2016-11-11].

či geografii,⁷⁷ jak uvádí webový portál Univerzity Karlovy v Praze. Zejména UK zaujímá přední místo v žebříčku mezi tuzemskými univerzitami, kde mohou zahraniční studenti studovat na sedmnácti kmenových fakultách. Tradičně největší zájem o studium mají studenti ze Španělska, Francie, Turecka, Polska a Slovenska. Celkově na tuzemské univerzity přijelo v akademickém roce 2011–2012 studovat bezmála 6 000 studentů. V opačném případě ani čeští vysokoškoláci nejsou ve studiu na zahraničních vysokých školách nikterak pozadu. S určitostí můžeme konstatovat, že „v témže akademickém roce 2011–2012 vycestovalo v rámci Erasmu více než 7 000 českých vysokoškoláků.“⁷⁸ Hrubý odhad ukazuje, že v dalších letech bude vývojová tendence nadále vzestupná.

Jsme si však vědomi, že jistě existuje dalekosáhlejší spektrum pádnějších důvodů, proč se řada cizinců rozhodne učit češtinu, než pouze ty, které jsme uvedli výše.

Druhy pobytů pro cizince v ČR

Nejdůležitějším životním krédem cizinců na území jakéhokoliv státu je pobyt. Místo, které jedinci poskytuje bezpečné setrvání na určitém místě po určitou dobu, a to za předpokladu, že žadatel o pobyt splní požadavky vyplývající z právních předpisů.

Podle délky pobytu na území ČR jsou klasifikovány dva základní druhy pobytů – **krátkodobý** (pobyt nepřekračující 90 dní) a **dlouhodobý** (pobyt nad 90 dní). Krátkodobý pobyt je udělen na základě bezvízového styku či schengenského víza, zatímco dlouhodobý pobyt je umožněn na základě dlouhodobého víza, dlouhodobého nebo trvalého povolení k pobytu.⁷⁹

Řada cizinců pobývá na území ČR prostřednictvím přiděleného víza o dlouhodobý pobyt nad 90 dní za konkrétním účelem, nejčastěji se jedná o tyto druhy pobytů: **cizinec s dlouhodobým pobytem za účelem společného soužití rodiny, cizinec s dlouhodobým pobytem za účelem studia, cizinec s dlouhodobým pobytem za účelem podnikání**. Důvod pobytu nemusí být vždy pouze jeden, jelikož zákon stanovuje, že se může i kumulovat. Dlouhodobý pobyt nad 90 dní může trvat nejvýše šest měsíců. O jeho prodloužení musí cizinec požádat na „Odboru azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra ČR“. Uplyne-li 5 let od dlouhodobého pobytu, může cizinec požádat o trvalý pobyt. O české státní občanství se může cizinec ucházet až po dalších

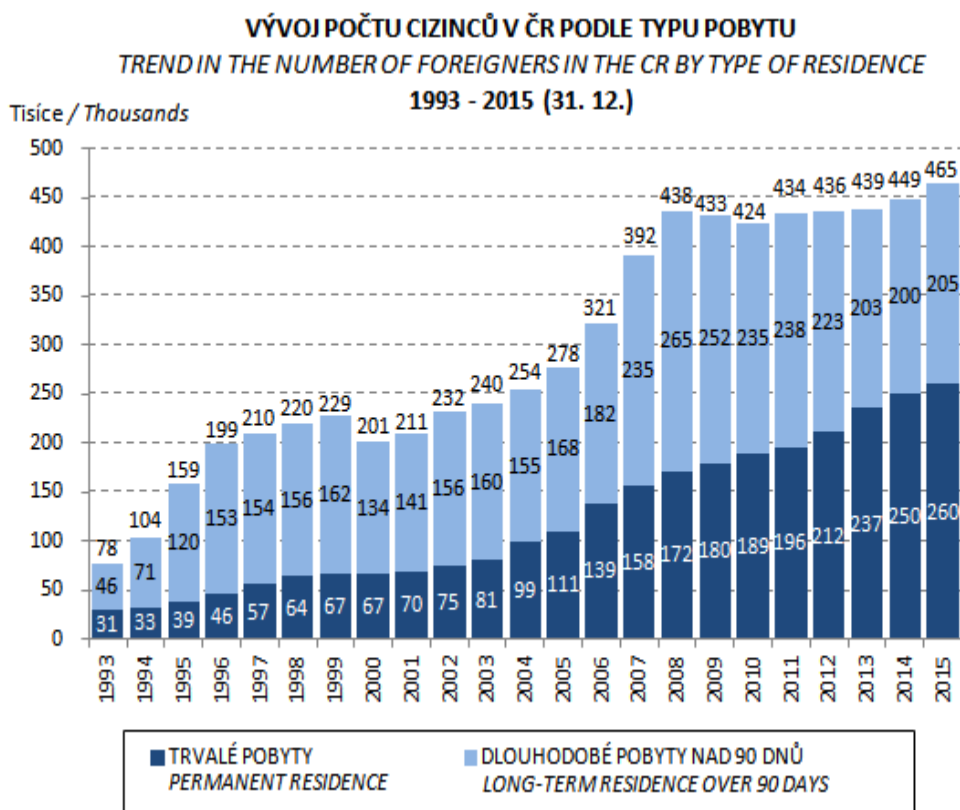
⁷⁷ Dostupné z: <http://www.cuni.cz/UK-5316.html>. [cit. 2016-11-11].

⁷⁸ Tamtéž. [cit. 2016-11-11].

⁷⁹ Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/prijezd-do-cr-povinnosti-a-delka-pobytu.aspx>. [cit. 2016-11-06].

pěti letech od vydání trvalého pobytu (Günter a kol., 2015, s. 47). Někteří žadatelé usilují o trvalý pobyt, jenž cizincům garantuje téměř stejná práva a povinnosti jako českým občanům. Trvalý pobyt zahrnuje dva nejběžněji rozšířené pobyty, jimi jsou **rodinný příslušník občana EU a České republiky** a tzv. **zaměstnanecká karta**.⁸⁰ Jiným druhem pobytů je **volný pohyb občanů EU** a **azyl (mezinárodní ochrana)** deklarovaný zákonem č. 325/1999 Sb., o azylu, jehož součástí je mimo jiné i **doplňková ochrana a žadatelé o azyl** (tamtéž, s. 50–58).

To, že je o pobyt v ČR každoročně stále vyšší zájem ze strany cizinců, je patrné nejen z hromadných sdělovacích prostředků, ale dokonce to ukazuje i celkový graf (viz níže) „Vývoj počtu cizinců v ČR podle typu pobytu“⁸¹ od roku 1993 do roku 2015.

Podle grafického záznamu lze konstatovat, že od vzniku ČR se stále zvyšuje zájem jak o trvalé pobyty, tak o dlouhodobé pobyty, připočteme-li menší odchylky s příchodem milénia. Poněkud pozoruhodný se zdá být průlomový rok 2013, kdy došlo

⁸⁰ Zaměstnanecká karta vstoupila v platnost dne 24. 6. 2014 nahrazením dlouhodobého pobytu za účelem zaměstnání. V podstatě se jedná o dvojí dokument, který zahrnuje jednak dlouhodobý pobyt, jednak pracovní povolení. Cizinec je rovněž evidovaný ve veřejném zdravotním pojištění. Dalším typem je tzv. modrá karta, která je určena vysoce kvalifikovaným pracovníkům. Vydává se ale v omezené míře.

⁸¹ Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/cizinci/cizinci-pocet-cizincu>. [cit. 2016-11-06].

k permanentnímu nárůstu počtu žádostí cizinců o trvalý pobyt. Za poslední rok 2015 byl o něj nejvyšší zájem (260 000 cizinců), naopak nejmenší nárůst zaznamenáváme se vznikem samostatné ČR, tj. 31 000 cizinců. Co se týká dlouhodobého pobytu, nejvyšší zájem sledujeme v roce 2008 (265 000 cizinců), na straně druhé dosahuje nejmenšího růstu opětovně rok 1993 (46 000 cizinců). Podotýkáme, že doposud, tj. do roku 2012, byla náklonnost směřována spíše k dlouhodobým pobytům než k pobytům trvalým. Ačkoli rok 1993 byl nejméně výrazný co do počtu cizinců pohybující se na našem území, považujeme jej za významný mezník, od něhož lze sledovat postupně vývojovou křivku počtu cizinců v ČR. Zastáváme názor, že za tímto nízkým úhrnem stála obava ze strany cizinců ohledně budoucího společenského vývoje. Nikdo v té době nemohl vědět, jakým směrem se bude ČR dále ubírat, jaké budou její další vyhlídky, zda v naší zemi nalezneme nové kořeny tolik preferovaný demokratický princip, který si po roce 1989 našel sympatii u mnohých občanů ČR, nebo zda bude podkopáván jinou vnější mocí. Za těmito úvahami stál jeden velký otazník. Dalším dobovým mezníkem byl příchod nového tisíciletí, průlomový rok 2000. V oné době budil u většiny lidí strach z neisté budoucnosti, většina jej pojímala ne zcela optimisticky, zkrátka k němu zaujímala negativní stanovisko.

K jakési expanzi čili rozšiřování populace cizinců na území ČR dochází v posledním desetiletí 2005–2015 v daleko větší míře než tomu bylo v letech minulých. Za touto vývojovou změnou tu shledáváme další neméně významný mezník, a to rok 2004, přesněji řečeno 1. 5. 2004, kdy se ČR prostřednictvím celostátního referenda⁸² připojila s dalšími státy (Estonsko, Litva, Lotyšsko, Polsko, Slovensko, Maďarsko, Slovinsko, Kypr a Malta) k Evropské unii (EU). Právě od tohoto roku začíná pozvolna stoupat příchod cizinců na území ČR. Ještě patrnější vzestup lze pozorovat počínaje rokem 2007. Tohoto roku vstoupila ČR do schengenského prostoru, jehož vznikem došlo k úplnému zrušení vnitřních hranic vztahujících se k pohybu osob a zboží.⁸³

⁸² Dodejme, že referendum o vstupu ČR do EU se konalo ve dnech 13. a 14. 6. 2003 na základě vydaného ústavního zákona č. 515/2002 Sb. Od samostatného vzniku ČR se jednalo zatím o první a zároveň poslední celostátní referendum, které vůbec proběhlo na území ČR.

⁸³ Dostupné z: http://europa.eu/european-union/eu-law/decision-making/treaties_cs. [cit. 2016-11-06].

Použitá literatura a zdroje

I. Monografie

ČECHOVÁ, M. *Řeč o řeči*. Praha: Academia 2012.

GÜNTER, V. a kol. *Jak a proč být průvodcem cizince, příručka (nejen) pro dobrovolníky*. Praha: CIC 2015.

II. Internetové odkazy

HOBZOVÁ ÖBRINK, M. *Dospělí imigranti v České republice a jejich motivace učit se český jazyk* (2013), [on-line], [cit. 2016-11-11].

Dostupné z WWW: < <http://milena-obrink-hobzova.pdf> >.

Motivace cizinců učit se češtinu, [on-line]. [cit. 2016-11-11].

Dostupné z WWW: < <http://www.rozhlas.cz> >.

Počet cizinců, [on-line]. [cit. 2016-11-06].

Dostupné z WWW: < <https://www.czso.cz> >.

Příjezd do ČR, povinnosti a délka pobytu, [on-line]. [cit. 2016-11-06].

Dostupné z WWW: < <http://www.mvcr.cz> >.

Schengenský prostor, [on-line]. [cit. 2016-11-06].

Dostupné z WWW: < <http://europa.eu> >.

Studium v ČR, [on-line]. [cit. 2016-11-11].

Dostupné z WWW: < <https://is.cuni.cz> >.

Základní informace o imigraci v ČR, [on-line]. [cit. 2016-11-4].

Dostupné z WWW: < <http://www.cicpraha.org> >.

Zkoušky, [on-line]. [cit. 2016-11-11].

Dostupné z WWW: < <http://ujop.cuni.cz> >.